

TÜRK CEZA YARGISINDA SORUŞTURMA VE KOVUŞTURMA EVRESİNDEKİ MAĞDUR HAKLARI

*Rights of the Victim in Turkish Criminal Justice at Investigation and
Prosecution Phases*

Nusret Alper PAZARCIKCI *

ÖZET

Ceza yargılamasında mağdurun bir suje olarak kabul edilişi çok yenidir. Geçmişten günümüze var olan devlet anlayışı, her türlü suç bakımından asıl mağdurun kendisi olduğu şeklindedir. Ne var ki bu anlayış mağduru yargılama sürecinde bir kenara itmiş; adeta unutulmuş insan konumuna getirmiştir.

Mağdurun bu durumu karşısında daha fazla sessiz kalamayan modern hukuk, ceza yargılamasında faile tanıdığı hakların yanı sıra mağdura da bir takım haklar tanımıştır. Böylelikle mağdur -tekrar ilkel dönemlerdeki gibi- uyuşmazlıkların çözümünde söz sahibi olmaya başlamıştır.

Pek tabi Türkiye de bu gelişmelere duyarsız kalmamıştır. Bu bağlamda mağdura bir takım haklar tanıyarak onu ceza yargılamasında suje konumuna getirmiştir. Mağdur hakları, en açık ifade ile 5271 sayılı yasanın 234. maddesinde düzenlenmiştir. Yine ceza mevzuatının diğer düzenlemelerinden çıkan mağdura tanınmış bir kısım haklar bulunmaktadır. Bununla birlikte gerek uygulama, gerekse bazı hususlardaki yasal düzenlemelerin yetersizliği nedeniyle mağdur haklarının etkin şekilde kullanıldığı söylenilemez.

Bu çalışmamızda Türk Ceza yargısı sürecinde mağdura tanınan hakların ne olduğunu anlatacağız. Bu bağlamda hakların önemini, olması gerekenin ne olduğunu yeri geldikçe irdedeceğiz.

Anahtar Kelime: Mağdur, Hak, Ceza Yargısı, Suje, Unutulmuş İnsan

ABSTRACT

It is recent in criminal procedure that an victim's of crime is accepted as a subject. According to existing state concept from past to present, the victim's of crime is itself in every criminal aspect. However this understanding pushed the victim's of crime aside, almost set him/her as a forgotten person.

* Kemaliye Cumhuriyet Savcısı, nusret.alper.pazarcikci@adalet.gov.tr

Modern law which could not kept its silence in that position of the victim's of crime anymore, accorded rights for the victim as well as it did for the perpetrator. Thus the victim – like in primitive era again – had a voice in the settlements of conflicts.

Turkey also did not remain intensive to this progress. In this context, Turkey accorded some rights for the victim's of crime, and set it as a subject in criminal procedure. The rights of the victim overtly regulated in the law number 5271, clause 234. Also certain rights are accorded to the victim in the other regulations of penal legislation. On the other hand it cannot be said that the victim rights are efficiently used due to both practice and the legal arrangements in some matters.

In this study, we are going to explain the accorded rights for victim's of crime the course of Turkish Criminal Jurisdiction. In this regard we are going to examine the importance of rights and what should be, as the occasion arises.

Keyword: Victim, Right, Criminal Procedure, Subject, Forgotten Person

GİRİŞ

“...Hayatım geri dönülemez bir şekilde değişti. Tecavüze uğramış olmayı, kaçırılmayı ve silah zoruyla elbiselerimin çıkartılmasını asla unutamam. Ama yargı sürecinde yaşadığım hayal kırıklığı daha da can acıtıcıydı. Tüm kalbimle söylüyorum ki; kimseye bu cehennem (yargı) sürecinin bir parçası (mağdur) olmayı tavsiye etmem...”¹

Tarihte bilinen ilk uyuşmazlığın Kabil ile Habil arasında gerçekleştiği söylenir² ve insanların çoğalmasi ile uyuşmazlıklar da giderek artmıştır.³ Her uyuşmazlığın bir mağduru vardır. Yani aslında ilk uyuşmazlık ile birlikte ilk mağduriyet de doğmuştur ve uyuşmazlıklar arttıkça mağdur sayısı da artmaktadır.

Mağdur sıfatının varlığı ile birlikte mağdur hakları da oluşmaya başlamıştır. Ne var ki mağdur haklarındaki gelişme faile tanınan haklar kadar hızlı ve kolay olmamıştır. Zira devlet, varoluşuyla birlikte işlenen her suç bakımından

¹ Bu konuşma, ABD'de 1982 tarihli “Mağdur ve Tanık Koruma Yasası”nın alt komisyonda görüşüldüğü sırada, cinsel saldırı suçu mağduru tarafından yapılan bir açıklamadır. Ceza yargılamasında hakların tanınması bakımından yasa koyucu faile yönelip onu bir çok hakla donatmışken mağdurun gözardı edildiğini, mağduru unuttuğunu, yargılama aşamasında bir kenara ittiğini gösteren duygu aktarımıdır. (Anne M. Morgan, “Criminal Law – Victim Rights: Remembering The Forgotten Person In The Criminal Justice System”, *Marquette Law Review*, Vol. 70, Yıl. 1987, s. 572).

² Doğan Sefer “Uzlaşma Kurumu” *Adalet Dergisi*, Sayı 40, Mayıs 2011, s.59-77.

³ Tamer Soysal, *Türk Ceza Hukukunda Uzlaşma*, Ankara 2009, s. 4.

resosyalizasyon ve önleme amaçlarını gerçekleştirmek adına⁴ kendini asıl mağdur olarak görmüş, suç nedeniyle zarara uğrayan gerçek mağduru bir kenara itmiştir. Devletin karşısına geçen fail, devlet karşısındaki güçsüzlüğü nedeniyle korumaya muhtaç görülerek haklarını kuvvetlendirirken, devletin yanında yer alan mağdur gözardı edilmiştir. Bu nedenle mağdur pasifleştirilmiş ve adeta yargılama sürecinde unutulmuş insan olmuştur.⁵

Ancak son zamanlarda mağdur haklarında da yukarı yönlü gelişmeler yaşanmıştır. Dünya düzleminde gerek iç hukukta ve gerekse Uluslararası hukukta mağdur hakları çok yönlü olarak düzenleme altına alınmıştır. Bu gelişmelere Türk hukuku da duyarsız kalmamıştır.

Biz bu bölümde geniş anlamda mağduru değil, sadece ceza yargısı anlamında mağduru ele alacağız.⁶ Bu bağlamda mağdur haklarının daha iyi anlaşılabilmesi için önce mağdur hakları tanımını yapacağız. Ardından bu hakların mağdura tarihte nasıl verildiğini, mukayeseli hukukta ve uluslararası hukukta mağdur haklarının ne şekilde tasnif edildiğini, mevzuatımızda ceza hukuku anlamında soruşturma ve kovuşturma evresinde mağdura tanınan hakların ne olduğunu anlatacağız.

I. MAĞDUR HAKLARI TANIMI

Mağdur (Lat. Victima; ing. victim) kelimesi sözlükte “Haksızlığa uğramış kimse, kıygın”⁷, “suçtan veya haksız eylemden zarar gören kimse”⁸ olarak tanımlanmaktadır.

Ceza hukuku anlamında mağdurun tanımı doktrinde;

“Suçun maddi unsuruna muhatap olan ve bu nedenle suçla korunan hukuki yararı zedelenen kişi, suçtan zarar gören”⁹, “suçun pasif süjesi ceza kuralının koruduğu hak veya menfaatin maliki veya bunlar üzerinde tasarruf sahibi olan

⁴ Devletin resosyalizasyon, yani faili yeniden topluma kazandırma ve failin suç işlemesini önleme amaçlarının mağduru ikinci plana ittiğine dair bkz. Zekeriya Yılmaz, *Mağdur Hakları Dava Katılımı Yargılama Giderleri*, Ankara 2007, s. 20.

⁵ “Unutulmuş İnsan” (Forgotten Person), mağdurun ceza yargılamasında yok sayılmasını ya da sadece failin teşhisinde kullanılan bir kişi olarak görülmesini ironisel şekilde tanımlayan bir terimdir. (Bkz. Morgan, s.572).

⁶ Ceza hukukundaki mağdur bilime “Viktimoloji” de denilmektedir.

⁷ [Http://www.tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr) (17.12.2012).

⁸ Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, Genişletilmiş 6. Baskı, Ankara 2001, s. 547.

⁹ Mahmut Koca-İlhan Üzülmüş, “Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdurun Korunması ve Mağdura Tanınan Haklar”, *Hukuki Perspektifler Dergisi*, Y. 2004, S. 2, Sonbahar 2004, s. 141.

kişi”¹⁰ , “suçun maddi konusunun ait olduğu kimse”¹¹ , “suçtan doğrudan doğruya zarar gören kişi ... suçtan korunan hak ve menfaati ihlal edilen kişi”¹² “İşlendiği iddia edilen bir fiille, bir hakkı, hukuki menfaati veya hukuken korunan bir yararı ihlal edilmiş olan kişi”¹³ olarak tanımlanmıştır.

Tüm bu tanımları sıraladıktan sonra bir tanım yapmadan evvel mağdur kavramının diğer kavramlardan farkını ortaya koymamız gerekir. Genel hükümler içerisinde mağdur, suçun maddi unsurlarındandır. Maddi unsurlar arasında en çok konu ve mağdur birbiri ile karıştırılmaktadır. Konu unsuru, failin eyleminin yöneldiği şey ya da cismani varlıktır.¹⁴ Suçun işlendiği mal ya da şahıstır.¹⁵ Hareket bir nesneye; mala yönelebileceği gibi bir insan bedenine de yönelmiş olabilir. Örneğin hırsızlık (TCK md. 141, 142) suçunda konu taşınır mal iken, yaralama (TCK md 86, 87) suçunda konu kişinin canlı vücududur. Buna göre hareketin yöneldiği şeye konu; bu konuya sahip kişiye de mağdur diyebiliriz.¹⁶

Suçtan zarar gören kavramı ile mağdur kavramı da birbiri ile karıştırılan diğer bir husustur. Her mağdur, aynı zamanda suçtan zarar görendir. Zira failin eylemi suçun (maddi) konusuna yönelerek konuyu zarara uğratmış ya da bir tehlike ile karşı karşıya bırakmıştır. Suçun konusu da mağdura ait olduğuna göre mağdur suçtan zarar görmüştür. Ama suçun işlenmesi ile aynı zamanda suç konusunun sahibi olmayan kimseler de zarar görmüş olabilir. Örneğin Kasten Öldürme (TCK md. 81, 82) suçunda mağdur ölen kimse; suçtan zarar gören ise hem ölen ve hem de ölenin mirasçısıdır.¹⁷ Kısacası suçtan zarar gören kavramı mağduru da kapsayan geniş kapsamlı bir tanımdır.¹⁸ Bir başka fark da, suçun

Veli Özer Özбек - M. Nihat Kanbur - Pınar Bacaksız - Koray Doğan, *Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi*, Ankara 2007, s. 135; Timur Demirbaş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Yeni Türk Ceza Kanunu ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanuna Göre Gözden Geçirilmiş 2. Bası, Ankara 2005, s. 461; Nevzat Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım*, Ankara 2005, s. 95.

¹¹ Faruk Erem - Ahmet Danışman - Mehmet Emin Artuk, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Tümüyle Gözden Geçirilmiş Ondördüncü Bası, Ankara 1997, s. 242 ; M. Emin Artuk – Ahmet Gökçen – A. Caner Yenidünya, *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 11. Baskı, Ankara 2011, s. 23 .

¹² Nur Centel - Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku El Kitabı*, İstanbul 2006, s. 53.

¹³ Nurullah Kunter – Feridun Yenisey – Ayşe Nuhoğlu, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 15. baskı, İstanbul 2006, s. 433.

¹⁴ Artuk - Gökçen - Yenidünya, *Özel Hükümler*, s.25; Yüksel Ersoy, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara 2002, s. 71; Erem – Danışman – Artuk, s. 236 vd.

¹⁵ Toroslu, s. 93, konuyu suçun maddi konusu olarak nitelemektedir.

¹⁶ Artuk – Gökçen – Yenidünya, *Özel Hükümler*, s.25.

¹⁷ Veli Kafes, “Ceza Hukukunda Mağdurun Zararının Giderilmesi”, *AÜHFD*, Y: 2011, S. 60(1), (s.83-156), s. 88.

¹⁸ Mağdur tanımının suçtan zarar gören kavramından daha geniş bir tanım olduğu şeklindeki aksi görüş için bkz. Kunter – Yenisey – Nuhoğlu, s. 433; Bahri Öztürk - Durmuş Tezcan - Mustafa Ruhan Erdem - Özge Sırma - Yasemin F. Saygılar - Esra Alan, *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı*, 3. Baskı, Ankara 2010, s. 222.

mağduru hem hukuki hem cezai anlamda davalara doğrudan taraf iken suçtan zarar gören kişi sadece hukuki anlamda davalara taraftır.¹⁹

Sonuç olarak ceza hukuku anlamında mağdurun tanımını; suçun hukuki ve maddi konusunun sahibi olup dar anlamda suçtan zarar gören gerçek kişi olarak yapabiliriz.

Hak kelimesi sözlükte “Adalet...hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey”²⁰ şeklinde tanımlanmaktadır.

Hak terimi ile ilgili doktrinde; “bireylere hukuk düzeni tarafından verilen bir irade kudreti, bir isteme yetkisi”²¹ , “kişinin isteyebileceği, ileri sürebileceği bir durumu ve edebilme imkanı”²² , “hukuk düzeni tarafından kişilere tanınmış olan yetkiler”²³ kişiye verilen yetki, kişinin hukuk düzeninden talep edebilmesi ve üçüncü kişilerin buna saygı göstermesini bekleme şeklinde tanımlar yapılmaktadır. Bu tanımları çoğaltmak mümkündür. Sonuç olarak hakkın tanımını yapmamız gerekirse hukuki menfaat; hukuk düzeninden kendi menfaatine olanı isteme yetkisi diyebiliriz.

Tüm bu verilerden hareketle mağdur haklarını; suç konusunun sahibi ve aynı zamanda dar anlamda suçtan zarar gören gerçek kişiye; yani mağdura, soruşturma ve kovuşturma evresinde, hukuk düzeninin sağladığı menfaat ve yetkiler olarak tanımlayabiliriz.

II. TARİHTE VE MUKAYESELİ HUKUKTA MAĞDUR HAKLARI

A. Tarihsel Bakış

İlkel dönemlerde ilk sosyal topluluk aileydi (klan). Bu dönemde mağduru korumak için öç alma ve uzlaşma yöntemleri uygulanmaktaydı.²⁴ Devletin var olduğundan sonraki dönemlerde; ilkel dönemlerde var olan öç alma yasal bir

¹⁹ Sulhi Dönmezer - Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, Cilt II. 11. Baskı, İstanbul 1997, s. 1174; Öztürk – Tezcan – Erdem, s. 221.

²⁰ [Http://www.tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr) (17.06.2012).

²¹ Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa 2000, s.205.

²² Ayhan Döner, *Şeffaf Devlette Bilgi Edinme Hakkı ve Sınırları*, 1. Baskı, İstanbul 2010, s. 86; Servet Armağan, *Temel Hak ve Ödevler*, İstanbul 1980, s. 1.

²³ Turgut Akıntürk – Derya Ateş Karaman, *Medeni Hukuk*, 17. Baskı, Ocak 2012, s. 30.

²⁴ Morgan s.574; Mehmet Rıfat Bacanlı, *Ceza Muhakemesinde Mağdurun Korunması*, (Danışman; Prof. Dr. Cumhur Şahin) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.34; Veli Özer Özbek, *TCK İzmir Şerhi, Yeni Türk Ceza Kanununun Anlamı, Güncelleştirilmiş Geliştirilmiş 3. Baskı*, Ankara 2006, s. 74.

ceza oldu. Uzlaşma sonucu ödenen şey ise devlet hazinesine aktarılan para cezası niteliğine dönüştü.²⁵

Mağdurun haklarının devlet tarafından korunması çok eskilere; Hammurabi Kanunlarına kadar dayanmakta²⁶, mağdurların mağduriyetinin giderilmesi için tazminat öngörülmekteydi.²⁷ Asurlar'da yer alan hukuk düzeni, zina gibi bir kısım suçlarda mağdura kanunu bizzat uygulama yetkisi vermektedir.²⁸ Asurlar'da yer alan bu düzenlemenin benzeri Hititler'de de yer almaktaydı.²⁹ İbrani Hukukunda, cinayet suçları bakımından maktulün yakınları hakim huzurunda iki şahitle eylemi kanıtlar ise faili öldürme hakkına sahiptiler.³⁰ Eski Çin'de işlenen bazı suçların ağırlığına bakılarak eylemin cezalandırılması bakımından mağdur yakınlarına davasını takip ve öç alma yetkisi verilmekteydi.³¹ Antik Yunan döneminde davaların açılabilmesi için mağdurun yazılı dilekçe ve iki şahit ile yargı organlarına başvurusu gerekirdi. Roma'da Jürili Mahkemeler devrinde (Quaestio Yargılama Devri) ceza davaları açısından dava açma ve sonlandırma hakkı münhasıran vatandaş olan mağdura aitti.³² Devamında gelen İmparatorluk devrinde ise dava açma hakkı mağdurlar yanında elinde belgesi bulunan memurlara da tanınmıştı.³³ Eski Alman Hukuku da itham sistemine dayanmaktaydı. Yargılama ancak mağdur ya da onun yakınları tarafından açılacak dava ile başlamaktaydı. Uyuşmazlık ile ilgili yargılamayı Hakimler; hükmü ise Urteiler verirdi.³⁴ Almanya, kilisenin etkisiyle sonraları tahkik sistemine yöneldi.³⁵ Amerika'da bir suçla ilgili soruşturmayı devlet organları re'sen ele almaz; mağdurun bu konuyu bizzat takip etmesi, hatta gerekirse avukat tutması gerekirdi. Ceza yargılamasını mağdur kendisi yürütürdü. Sonraları savcılar ve atanmış avukatlar davaları re'sen ele almaya başladı.³⁶ İslamiyetten önceki Türklerde cezalandırma yetkisi devlete aitti. Yargılama sonucunda verilen hüküm Hakan'a sunulur, buna göre nihai karar ortaya çıkar ve infaz edilirdi. Mağdur daha pasif bir rol üstlenirdi.³⁷ İslamiyetten sonra Selçuklularda adalet çok önemliydi. Selçuklu veziri Nizamül-mülk

²⁵ Morgan, s. 574.

²⁶ Morgan, s. 574.

²⁷ Bacanlı, s.35.

²⁸ Bacanlı, s.36.

²⁹ Bacanlı, s.36.

³⁰ Akdemir, s. 41.

³¹ Bacanlı, s.36.

³² Erdener Yurtcan, *Şahsi Dava ve Uygulaması*, Ankara 1989, s.12.

³³ Yurtcan, s. 12.

³⁴ Yurtcan, s.13.

³⁵ Yurtcan, s.13.

³⁶ Olgun Değirmenci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur Hakları", *TBBT*, S.77, Yıl. 2008, s. 47,

³⁷ Bacanlı, s.41-44.

Siyasetnamesinde adaletin, Padişah'ın haftada bir kere halkın şikayetlerini dinleyip hakkı dağıtması ile mümkün olduğunu belirtmiştir.³⁸ Osmanlı'da Tanzimat öncesi Osmanlı Şer'iyye Mahkemelerinde davalara bakabilmek için dava açmak şarttı, bu bağlamda şahsi davalarda menfaati olanın başvurusuyla; kamu aleyhine işlenen suçlara ilişkin davalarda ise herhangi bir ihbarla dava açılmış olurdu.³⁹ Mağdur davalarda şahitlerini getirip dinletebilirdi. İslam Hukukunda da mağdura bir çok hak tanınmıştır. İslam Hukukunda hükmedilen kısas cezasının infazı özel beceri gerektirdiğinden; yukarıda zikredilen bir kısım hukuk düzeninde var olan kuralların aksine kısas cezasının infazı mağdurca değil bu konuda ehil atanmış özel memurlarca yerine getirilirdi. Bir başka deyişle infazın bizzat yerine getirilmesinde mağdura herhangi bir hak tanınmamıştı. Ancak mağdur, cezanın infazı tamamlanıncaya kadarki süreçte cezanın infazından vazgeçebilirdi. Bu durumda kısas cezası infaz edilmezdi.⁴⁰ İslam hukukunda bir diğer ceza olan *Diyyet* cezası da mağdurun zararının tazminine yöneliktir.⁴¹

Modern hukukta iki çeşit cezalandırma anlayışı vardır. Onarıcı model ve cezalandırıcı model. Cezalandırıcı model daha ziyade faili ıslaha yönelik olup fiilin ağırlığı ile orantılı olarak faile ceza verilmesini öngörmektedir. Ancak bu model sadece fail odaklı olduğundan onarıcı model gelişmiştir. Yeni bir ceza adaleti sistemi öngören⁴² onarıcı modelde devlet daha ziyade suçla oluşan zararların giderilmesi için uğraşır.

Onarıcı adaletin⁴³ ortaya çıkması ile birlikte pek tabi mağdur haklarının gelişmesi de hız kazanmıştır. Mağdurun suç nedeniyle meydana gelen zararları giderilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında mağdurun davayı takip ederek tazminat hukuku ve manevi tatmin açısından lehine olana ulaşması için ceza yargılamasında mağdura bir kısım haklar tanınmıştır.

³⁸ Aydın Taneri, *Türk Devlet Geleneği*, İstanbul 1997, s.340.

³⁹ Bacanlı, s. 48.

⁴⁰ Mustafa Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, İstanbul 2004, s. 82 vd.

⁴¹ İlhan Akbulut, "İslam Hukukunda Suçlar Ve Cezalar", *AÜHFD*, C. 52, S. 1, Yıl; 2003, s.171.

⁴² Ömer Yılmaz, *Onarıcı Adalet Sistemi, Suç Mağdurları*, Ankara 2006, s. 294.

⁴³ Onarıcı adalet; Suç teşkil eden eylemin meydana getirdiği zararları onarmaya çalışan ve geleneksel usule seçenek, onu tamamlayan yaklaşımdır. (Galma Jahic – Burcu Yeşiladağ, *Onarıcı Adalet Mağdur – Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları*, İstanbul 2008, s. 16).

Tarihi sürece baktığımızda özellikle ikinci dünya savaşından sonra devletler tarafından mağdur haklarına önem vermeye başlanmıştır.⁴⁴ 1980 sonrası ise mağdurun hakları ile ilgili bir çok düzenleme yapılmıştır.

B. Mukayeseli Hukuk

Modern hukukta mağdur haklarının tanınmasına Amerika Birleşik Devletleri öncülük etmiştir. ABD tarafından İlk defa 1979 yılına mağdur ve haklarından bahseden yasa çıkarılmıştır.⁴⁵ 1982 yılında Suç Mağdurları Başkanlık Komisyonunda mağdura tanınan hakların yetersizliğine, soruşturmalarda mağdurun ne kadar önemli olduğuna değinilmiştir. Anayasa'da mağdur hakları ile ilgili düzenlemeler yapılmak istenmiştir. Ancak bu mümkün olmamıştır. Her ne kadar Anayasa'da mağdur hakları ile getirilmek istenen düzenlemeler yasama organınca kabul edilmese de bu teklifin pozitif etkisi nedeniyle 1990'lı yıllarda bir çok eyalet kanunlarında mağdur haklarına yer vermeye başlanmıştır.⁴⁶ Federal Devlet tarafından 1982 yılında “Mağdur ve Tanığın Korunması Hakkında Federal Koruma Yasası” çıkarılmıştır.⁴⁷ Bu yasa ile mağdurlar ceza yargılaması sürecinde olası tehditlere karşı koruma altına alınmıştır. Bu yasa ile artık mağdur ifadesi ceza yargılamasında önemli hale gelmiştir. 1984 yılında “Federal Suç Mağdurları Yasası” çıkarılmıştır. Bu yasa ile mağdurlar öncelik sırasına konulmuştur. Aile içi şiddet mağdurları, cinsel istismara uğrayan çocuklar ve cinsel suç mağduru kadınlar önceliklidir. Bu mağdurlara bir takım programlar uygulanmaktadır. Halk eğitim merkezleri, mağduru koruma altına alma gibi programları buna örnek gösterebiliriz.⁴⁸ Bunlar dışında şu an hemen hemen bir çok eyalette mağdur hakları ile ilgili ayrıntılı düzenlemeler vardır ve bu hakların halk tarafından bilinebilmesi için federe devlet eliyle broşürler yayınlanmaktadır.⁴⁹

Mağdur haklarının iyileştirilmesi hususunda Federal Almanya da sessiz kalmamıştır. 1976 yılında kabul edilen bir yasa ile suç mağdurlarının

⁴⁴ Carlos Fernandez De Casadevante Romani, “International Law Of Victims”, *Max Planck Yearbook Of United Nations Law*, Vol. 14, Year 2010, s.223.

⁴⁵ Bacanlı, s. 74; Nurdan Düvenci, Mağdur Hakları Açısından Şiddet Mağduru Kadınların Korunması, (Danışman: Galma Jahic), İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s. 89.

⁴⁶ Değirmenci, s. 48.

⁴⁷ Düvenci, s. 89.

⁴⁸ ABD'de mağdurlar için üç çeşit program uygulanmaktadır. a) Finansal Destek b) Mağdur hakları tanıma c) Bir kısım kanuni düzenlemelerle mağduru koruma. Ayrıntılı bilgi için bkz. Morgan, s.573.

⁴⁹ Örneğin Michigan eyaleti yasama organı tarafından suç mağdurları hakları ile ilgili 51 sayfalık bir broşür yayınlanmıştır. Bkz. <http://www.legislature.mi.gov/documents/publications/CrimeVictims.pdf> (24.12.2012).

zararlarının tazmini öngörülmüştür.⁵⁰ 18.12.1986 yılında kabul edilen “Mağdur Hakları Yasası” ile mağdur hakları tanınmıştır.⁵¹ Yasama organınca kabul edilen 01.12.1998 tarihli Tanık Koruma Kanunu ile suç mağduruna avukattan yararlanma hakkı tanınmış; ifadelerinde video kaydı imkanı tanınmıştır. 01.09.2004 tarihli “Mağdur Haklarını İyileştirme Kanunu” ile mağdurun ceza yargılamasındaki hakları çoğaltılmıştır.⁵² Bu yasa ile mağdurun ceza yargılamasına müdahalesi kolaylaştırılmıştır. Yine 02.07.2009 tarihinde kabul edilen Mağdur Hakları Reform Kanunu ile mağdur hakları ceza yargılamasında kuvvetlendirilmiştir.⁵³

Fransa çok önceden beri mağdurun haklarını gözetmiştir. Ceza yargılamasında mağdurun şahsi dava yolu ile davayı takip etmesi mümkündür. Bu davada şahsi hakların da talebi mümkündür. Hatta savcının açtığı dava yoluyla görülen yargılama aşamasında mağdur şahsi hak davasını açabilir. Ceza yargılaması sonucunda şahsi haklarla ilgili verilecek karar da özel hukuk yargısını bağlamaktadır.⁵⁴ 1976 yılında giren bir yasa ile suç mağdurlarına tazminat ödenmesine dair hükümler getirilmiştir.⁵⁵ Suç mağdurlarının zararları bu kanun sayesinde giderilmeye çalışılmıştır. 1982 yılında Adalet Bakanlığı bünyesinde “Mağdur Yardım Organizasyonları” kurulmuştur. Bu organizasyon mağdura hukuki, psikolojik, sosyal ve maddi yardımlarda bulunmaktadır.⁵⁶ 1983 yılında yapılan yasal düzenleme ile mağdurun ceza yargılamasındaki hakları iyileştirilmiştir. Şahsi dava koşulları basitleştirilmiştir.⁵⁷

Hollanda'da 1970 yılında kabul edilen yasa ile suç mağdurlarının zararlarının giderilebilmesi için bir yasa kabul edilmiştir. Bu yasa, ülke sınırlarında işlenmiş suçun mağdurlarının yabancı olması durumunda da uygulanacaktır.⁵⁸ Yine 23.12.1992 yılında kabul edilen kanunla ceza yargılamasında şahsi hak davası mümkün kılınmıştır. Bu yasaya göre, soruşturma evresinde dahi şahsi hak talebi ile davaya katılmak mümkündür. Şahsi hak davası açma hakkı sadece mağdura tanınmıştır. Mağdurun dışındaki suçtan zarar görenler şahsi hak davası açamaz.⁵⁹

⁵⁰ Bacanlı, s. 76.

⁵¹ Düvenci, s. 93.

⁵² Kafes, s. 103.

⁵³ Yener Ünver / Hakan Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 4. Baskı, Ankara 2011, s. 726.

⁵⁴ Kafes, s. 106.

⁵⁵ Akdemir, s. 94.

⁵⁶ Düvenci, s. 94.

⁵⁷ Düvenci, s. 94.

⁵⁸ Akdemir, s. 92; Bacanlı, s. 76.

⁵⁹ Kafes, s. 108.

İngiltere'de mağdurun haklarına verilen önem daha da eskilere dayanmaktadır. 1964 yılında başlayan “Suç Teşkil Eden Haksız Fiillerin Tazmini Projesi” ile bazı organizasyonlar⁶⁰ kurulmuştur. Bu organizasyonlar, mağdurun uğradığı zararların telafisi konusunda mağdura yardım ve destekte bulunmaktadır.⁶¹ İngiltere, mağdura tanınan hakların etkin şekilde kullanılabilmesi için daha ziyade polisi eğitmiş ve yönlendirmiştir. Polisin mağdura bir takım hakları olduğunu hatırlatması, mağdurun zararlarının tazmini sürecinde polisin aracı kılınması bunlara örneklerdir. İngiltere’de mağdura hiçbir dönemde şahsi hak davası açabilme imkanı tanınmamıştır.⁶² Her ne kadar bu mağduru pasifize etmiş gibi gözükse de mahkeme ceza yargılamasında mahkumiyet hükmü ile birlikte mağdur lehine tazminata da hükmetmekte ve mağduru gereksiz yere şahsi hak davası açma gibi bir uğraşa sokmamaktadır.⁶³

Avusturya’da 1972 yılında yürürlüğe giren “Suç Mağdurları Yasası” ile kişilere yönelik suçlar nedeniyle mağdur olan kişilerin mağduriyeti giderilmektedir. Ancak bunun için mağdurun ülke vatandaşı olması gerekir.⁶⁴ Ceza Muhakemesi Kanununda 01.07.2004 ve 01.01.2008 tarihlerinde yapılan değişikliklerle ceza yargılamasında mağdur hakları önemli oranda iyileştirilmiştir. Bu bağlamda mağdurların davaya katılma hakları vurgulanmış; kolluk savcılık ve mahkemenin mağdura ait hak ve yararları gözetme yükümlülüğü getirilmiş; mağdurun hakları konusunda bilgilendirilmesine önem verilmiştir.⁶⁵ Mağdurun şahsi dava yolu ile katıldığı davalarda savcı davadan çekilse bile mağdurun davayı takip edebilmesine imkan tanınmıştır.⁶⁶

İsviçre ceza hukukunda faile uygulanan cezalarda mağdurun mağduriyeti gözetilmektedir. Örneğin faile verilecek cezanın ertelenebilmesi için mağdurun mağduriyetinin giderilmesi gerekmektedir. Yine şartla salıverme ve failin rehabilitasyonu için mağdurun mağduriyetinin giderilmesi gerekmektedir.⁶⁷ 01.01.1993 yılında kabul edilen “Suç Mağduruna Yardım Kanunu” ile mağdurun suç nedeniyle oluşan maddi ve manevi zararları güvence altına alınmıştır. Mağdura danışmanlık imkanı tanınmıştır. Ceza yargılamasında şahsi

⁶⁰ Bu organizasyonlar National Association Of Victim Support Schemes (NAVSS) çatısı altında toplanarak faaliyet göstermiştir. Bkz. Düvenci, s. 96.

⁶¹ Düvenci, s. 96.

⁶² Kafes, s. 113.

⁶³ Ali Kemal Yıldız, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur Suçtan Zarar Gören Şikayetçi*, Ankara 2008, s. 74.

⁶⁴ Akdemir, s. 91.

⁶⁵ Kafes, s. 106.

⁶⁶ Kafes, s. 106.

⁶⁷ Akdemir, s. 92.

hak talep edebilmesi mümkündür. Davaya katılmış olma koşuluyla failin itiraz edebildiği tüm kararlara itiraz edebilmesi mümkündür.⁶⁸ Takibi şikayete bağlı suçlar bakımından mağdurun şikayeti ile ceza yargılaması başlar.

İspanya Ceza yargılamasında üç çeşit suç bulunmaktadır. Şahsi davalık suçlar, yarı kamusal suçlar ve kamusal suçlardır. Şahsi davalık suçlarda sadece suçtan zarar gören dava açabilir.⁶⁹ Ceza yargılaması sürecinde mahkeme muhakkak suçtan zarar göreni şahsi hak davası, katılma talebi ya da özel ceza davacısı açarak davaya katılabileceği yönünde bilgilendirmelidir.⁷⁰ Şayet mağdur tazminat hakkından vazgeçmezse savcı şahsi hak talebi ile birlikte davayı açmak zorundadır. Tazminata hükmedilme durumunda fail bu zararı ödemezse devlet mağdurun zararını karşılar ve ardından faile rücu eder.⁷¹ Bunun dışında modern ülkelerde olduğu gibi İspanya'da da mağdura devletten koruma isteme, yargı sürecindeki haklarının kendisine hatırlatılması gibi önemli bir kısım hakları tanınmıştır.⁷²

İtalyan ceza yargılamasında hem gerçek hem de tüzel kişilerin davalara katılma imkanı bulunmaktadır. Hatta yargılamadan önce kurulmuş olmak koşuluyla dernekler de suçtan zarar görenin haklarını savunmak adına davaya katılabilirler.⁷³ Mağdura şahsi hak davası açabilme imkanı tanınmıştır.

Polonya'da Mağdurun hem soruşturma hem de kovuşturma evresinde hakları bulunmaktadır. Mağdur daha soruşturma aşamasında taraf konumundadır. Yargılama aşamasında davaya katılmazsa ya da şahsi hak talebinde bulunmazsa mağdurun hakları zayıflamaktadır ve taraf sıfatı ortadan kalkmaktadır.⁷⁴ Katılanın yargılamada aktif bir şekilde meramını anlatabilme imkanı vardır. Bir kısım suçlara ilişkin davalar ancak şahsi dava yolu ile açılabilir.

III. ULUSLARARASI BELGELERDE MAĞDUR HAKLARI

A. Birleşmiş Milletler Belgeleri

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 29 Kasım 1985 tarih ve 40/34 sayılı Kararla "Nüfuzun Kötüye Kullanılması ve Suç Mağdurları için Temel Adalet

⁶⁸ Yıldız, s. 79 v.d.

⁶⁹ Kafes, s. 109.

⁷⁰ Kafes, s. 109.

⁷¹ Kafes, s. 110.

⁷² <http://www.endvawnow.org/en/articles/779-victims-rights.html> (21.02.2013).

⁷³ Kafes, s. 111.

⁷⁴ Yıldız, s. 92.

İlkeleri Bildirgesi” oluşturulmuştur.⁷⁵ Bu bildiri 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 18. maddesine dayanılarak oluşturulmuştur.⁷⁶ Bu bildiride mağdurun mağduriyetinin onarılması için adil ve dürüst davranma ilkesi esas alınmıştır. Bu sözleşmede mağdur hakları; ceza muhakemesinde mağdura adil işlem hakkı, meydana gelen zararlı durumun eski hale iade hakkı, meydana gelen zararın tazmini hakkı, yardım ve uygulama tedavi hakkı şeklinde kategorize edilebilir.⁷⁷

Bu bildiriden sonra Genel kurul tarafından 18 Aralık 1992 yılında “Kaybolmaya Zorlanan Tüm İnsanların Korunmasına Dair Bildiri” yayınlanmıştır.⁷⁸ Yine bu bildiri ile aynı konuyu esas alan 20 Aralık 2006 tarihli “Kaybolmaya Zorlanan Tüm İnsanların Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme” Genel Kurulca kabul edilmiştir.⁷⁹ Adı geçen bildiri ve sözleşmeyle; devlet, siyasi grup ya da parti yetkilileri tarafından gizli şekilde kaçırılarak ya da hapsedilerek mağdur haklarından istifade edemeyip hukuk koruması dışına çıkarılan kişiler koruma altına alınmıştır. Bu sözleşmeyi Türkiye henüz imzalamamıştır⁸⁰

B. Avrupa Konseyi Belgeleri

Avrupa bölgesinde insan hakları konusunda etkin bir şekilde hareket eden Avrupa birliği aynı zamanda insan haklarından biri olan mağdur haklarının gelişimine de öncülük etmiştir.⁸¹ Bakanlar Komitesinin 1977 yılında aldığı tavsiye kararına dayanılarak ilk olarak 24 Kasım 1983 tarihli Avrupa Konseyi tarafından “Şiddet Suçu Mağdurlarının Zararlarının Tazmini Avrupa Sözleşmesi” oluşturulmuştur.⁸² Bu sözleşme Türkiye tarafından 24 Nisan 1985

⁷⁵ Değirmenci, s. 49; İngilizce tam metni için bkz. <http://www2.ohchr.org/english/law/victims.htm> (21.12.2012).

⁷⁶ Romani, s. 224.

⁷⁷ Vehbi Kadri Kamer, “Ülkemizde ve Mukayeseli Hukukta Mağdura Yardım”, *TBBT*, S. 77, Yıl 2008 s. 254.

⁷⁸ Bildirinin asıl adı “Declaration On The Protection of All Person From Enforced Disappearance” şeklindedir. Kaybolmaya Zorlanan olarak çevirebildiğimiz “Enforced Disappearance” tamlamasının anlamı; devlet, politik organizasyon ya da başka bir siyasi grup tarafından sırf kanun koruması dışına çıkartılmak üzere insan/ların kaçırılma, gizli olarak hapse atılma ya da başka şekilde özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarıdır. (bkz. <http://en.m.wikipedia.org/wiki/kidnapping> (25.12.2012).

⁷⁹ Romani, s. 224; Sözleşmenin İngilizce adı “International Convention for The Protection Of All Person From Enforced Disappearance” şeklindedir.

⁸⁰ Türkçe tam metni için bkz. <http://www.ihop.org.tr> (25.12.2012).

⁸¹ Romani, s. 228.

⁸² Ahmet Sezer, *Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma*, Ankara 2010, s. 27; Değirmenci, s. 48 Tam metin için bkz. <http://www.avrupakonseyi.org.tr/antlasma/aas187o.htm> (16.12.2012); Bu sözleşme Türkiye tarafından 24 Nisan 1985 yılında imzalanmış; ancak henüz onaylanmamıştır. Bu sözleşmeye dayanak olarak henüz yasalaşmamış olan “Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında

tarihinde kabul edilmesine rağmen henüz onaylanmamıştır. Bu sözleşme ile kasten işlenen şiddet suçu mağdurunun maddi ve manevi alanda zararlarının giderilmesi amaçlanmıştır.⁸³ Ödeme mülkilik esasına göre belirlenecektir. Pek tabi sonrasında devlet faile rücu edebilecektir.⁸⁴

23 Haziran 1983 yılında Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen “Suç Politikasında Halk Katılımına Dair Tavsiye” kararında suç politikasında mağdurların her türlü çıkarlarına değer verilmesi gerektiğine ve bu konuda yasal düzenleme yapılması gerektiğine işaret edilmiştir.⁸⁵

Bakanlar Komitesinin 28 Haziran 1985 tarihinde aldığı “Mağdurların Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukundaki Durumu” adlı tavsiye kararı ile “Şiddet Suçu Mağdurlarının Zararlarının Tazmini Avrupa Sözleşmesi”nde var olan mağdura bakış açısı değiştirilmiştir. Bu tavsiye kararında ceza yargılamalarında devlet ve sanık yararları dışında mağdur çıkarlarının da dikkate alınması gerektiği, bu anlamda mağdurun tekrar sosyal hayata dönüşü için çeşitli tedbirler alınması gerektiği belirtilmiştir.⁸⁶ Mağdurun tazminat hukuku açısından haklarını etkin şekilde kullanabilmesi için mağdurun var olan hakları hususunda bilgilendirilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Özü itibarıyla bu sözleşmeyle, tarihi süreçte pasifize edilen mağdur tekrar aktif hale getirilmeye çalışılmaktadır.

Bakanlar Komitesince 17 Eylül 1987 yılında “Mağdura Yardım ve Mağduriyetin Önlenmesi” hakkında tavsiye kararı alınmıştır. Bu tavsiye kararı ile üye devletlerin mağdurlarla ilgili bir kısım önlemler alması önerilmiştir.⁸⁷ Bunları; mağdur koruma programları kurmak ve bunları desteklemek, halkı mağdurun korunması ve ihtiyaçları konusunda bilinçlendirmek, mağdura yardım edebilecek hizmetleri tanımlamak, çocuk kadın gibi özel korumaya muhtaç kişilere özel koruma tedbirleri uygulamak, fail ile mağdur arasındaki uzlaşmaları teşvik etmek şeklinde sıralayabiliriz.⁸⁸

Komite 14 Haziran 2006 tarihinde “Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Tavsiye” kararı almıştır. Bu tavsiye kararı adeta 1983 tarihli “Şiddet Suçu

Kanun Tasarısı” bulunmaktadır. Tasarı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Fatma Karakaş Doğan, “Suçtan Doğan Mağduriyetin Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısı”, *TBBT*, Y. 2011, S. 95, s. 197-237.

⁸³ Sözleşme olayın niteliğine göre mağdurun kazanç kaybını, bakım ve hastane masraflarını, cenaze masraflarını, ölen kişinin bakmakla yükümlü olduğu kişilerin bakım masraflarını tazmin kapsamında değerlendirmektedir. (Kamer, s.252).

⁸⁴ Düvenci, s. 31.

⁸⁵ Romani, s. 229.

⁸⁶ Romani, s. 230; Düvenci, s. 32.

⁸⁷ Alınması tavsiye edilen önlemler için bkz.; Düvenci, s. 34.

⁸⁸ Kamer, 254.

Mağdurlarının Zararlarının Tazmini Avrupa Sözleşmesi” nin köşe taşı niteliğindedir. Bu tavsiye kararında mağdurun zararının tazmininde asgari ilkeler gösterilmiştir⁸⁹

IV. TÜRK CEZA YARGISINDA MAĞDURA TANINAN HAKLAR

A. Mağdurun Hakları

1. Genel

TBMM Adalet Komisyonu CMK tasarısı ile ilgili olarak sunduğu raporda CMK'nin varoluş sebebini; temel hak ve özgürlüklere saygılı olunarak ve adil yargılamanın gereklerine uygun davranılarak maddi gerçeği ortaya çıkarmak olduğunu, bu süreçte toplum düzeni ile özgürlükler arasındaki dengenin korunmasının hedeflendiğini, öte yandan sadece fail odaklı bir usul değil; modern hukukun da öngördüğü şekilde mağdura da bir takım haklar tanınması gerektiğini belirtmektedir.⁹⁰ Bu yönü ile CMK, tüm dünyada var olan gelişmeleri göz ardı etmemiş; mağdurun da failin yanında bir suje olduğunu kabul etmiştir.

Ne var ki yeni CMK'de, eski CMUK dönemindeki mağdurun haklarını gözetin şahsi dava ve şahsi hak davası düzenlenmemiştir. Bunun sebeplerinden birinin de makul sürede yargılamanın sağlanması ve uygulamada şahsi davanın mağdura külfet getirmesi olarak belirtilmiştir. Gerek tarihi ve gerekse mukayeseli hukuk açısından bakıldığında bir çok hukuk düzeni için en önemli mağdur hakları arasında görülen şahsi hak davasının düzenlenmeyişi kanaatimizce bir eksikliktir. Şahsi davanın mağdura külfet getirdiği düşüncesi ise yerindedir. Zira savcı her türlü suç ile ilgili soruşturmayı bizzat yürüterek yeterli delil bulması halinde kamu davası açmak zorundadır.

Mağdur hakları kural olarak 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 234. maddesinde sayılmıştır. Buna göre mağdurun soruşturma evresinde ve kovuşturma evresinde bir kısım hakları bulunmaktadır. Bunun haricinde bazı mağdur hakları dağınık halde düzenlenmiştir. Bazıları ise kanunun ruhundan anlaşılmaktadır. Bu hakları da diğer haklar olarak tanımlayacağız.

⁸⁹ Romani, s. 230.

⁹⁰ Cumhur Şahin – İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Gazi Külliyyatı*, Ankara 2005, s. 545-556.

B. Soruşturma Evresindeki Haklar

1. Delillerin Toplanması İsteme Hakkı

Delil; “olayın belirlenmesine yarayan”⁹¹, “maddi gerçeğin bulunabilmesi için ispat amacıyla kullanılan”⁹², “uyuşmazlığa neden olan fiilî veya hukuki olgunun, olduğuna veya olmadığına yargıcı inandırmak için yargılama hukukunun gösterilmesine izin verdiği”⁹³ ispat araçlarının bütünüdür.

Mağdura tanınan delillerin toplanmasını isteme hakkı sayesinde mağdur tanıktan farklı bir konuma getirilmiş ve ceza yargılamasında aktifleştirilmiştir. Bir başka deyişle bu hak mağdurun ceza yargılamasındaki suje özelliğine temas etmektedir.⁹⁴

Ceza Muhakemesinin güttüğü amaçlardan biri de delillerin kural olarak soruşturma evresinde toplanması, kovuşturma aşamasında ise delil toplamadan ziyade delillerin tartışılmasının sağlanması, bu şekilde yargılamaların makul sürede sonuçlanmasıdır. Bu sebeple kanun mağdurun delil toplama hakkını soruşturma evresindeki bir hak olarak göstermiştir. Bununla birlikte pek tabi mağdur kovuşturma evresinde de delillerin toplanmasını isteyebilir.⁹⁵

Bu hak ile mağdur soruşturma evresinde ele alınmayan her türlü bilgi ve belgeyi dosyaya sunabilecek; gerekirse olay tanıklarını dinletebilecektir. Mağdur toplanmasını istediği delilleri kolluğa ya da savcıya bildirebilecektir.⁹⁶ Bir başka deyişle mağdur da soruşturmanın seyrine yön verebilecektir.⁹⁷

Bu hakkın bir diğer özelliği de, soruşturma aşamasında delillerin yeterince toplanıp toplanmadığı yönündeki mağdurun endişesini ortadan kaldırmasıdır.⁹⁸ Delillerin yeterince toplanmadığı endişesine kapılan mağdur, soruşturmayı aydınlatıcı her türlü delilin toplanmasını isteyerek bu endişesini giderebilir. Ancak bu durumda mağdurun soruşturma aşamasında neyin gerekli delil olduğunu bilmesi soruşturmanın sürati ve selameti için önemlidir.⁹⁹

⁹¹ Nurullah Kunter – Feridun Yenisey, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku Özet Kitap*, 2005 İstanbul, s. 214.

⁹² Ünver – Hakeri, s. 589.

⁹³ Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, s.209.

⁹⁴ Değirmenci, s. 56.

⁹⁵ Bkz. Aynı görüşte; Koca – Üzülmüş, s. 146; Değirmenci, s. 56; Düvenci, s. 67.

⁹⁶ Yılmaz, s. 59.

⁹⁷ Veli Özer Özbek, *CMK İzmir Şerhi Ceza Muhakemesi Hukukunun Anlamı*, Ankara 2005, s. 898

⁹⁸ Bacanlı, s. 107.

⁹⁹ Halil İbrahim Bahar, *Suç Mağdurları*, Ankara 2006, s.278.

Mağdura tanınan bu hak, şüpheli/sanığa CMK'nin 147/1-f maddesinde tanınan “Lehine olan delillerin toplanmasını isteme” hakkının bir paraleli niteliğindedir.

2. Belge İsteme Hakkı

Ceza yargılaması anlamında kastedilen belge, delil niteliği taşıyan her türlü yazılı kağıttır. Mağdur, eğer soruşturmanın gizlilik ve amacını bozmayacaksa soruşturma ile ilgili belgelerin örneğini harçsız olarak Cumhuriyet savcısından isteyebilir.¹⁰⁰ Bir belge örneğinin mağdur tarafından istenmesinin soruşturmanın gizlilik ve amacını etkileyip etkilemediği hususu Cumhuriyet savcısı tarafından takdir edilecektir. Ancak savcıya verilen bu takdir hakkının herhangi bir denetime tabi olmaması hakkın etkin kullanımını gölgelemektedir. Zira keyfi uygulamalar hakkın varlığını anlamsız kılabilir.¹⁰¹ Bununla birlikte CMK md. 153'e göre mağdur ya da suçtan zarar gören vekili tarafından soruşturma ile ilgili belge örneği istenmesi halinde Cumhuriyet savcısı soruşturmanın gizliliğinin ya da amacının tehlikeye düştüğünü belirterek mağdur ya da suçtan zarar gören vekile belge örneğini vermekten imtina edemez. Sadece CMK'nin 153/2. maddesi gereği vekilin bu yetkisi Sulh Ceza Hakimi kararı ile kısıtlanabilir.

984

Mağdura tanınan bu hakkın paraleli şüpheli/sanığa da tanınmıştır. Her ne kadar bir kısım yazarlar¹⁰² şüphelinin/sanığın ancak müdafii aracılığı ile soruşturma dosyasından belge örneği alabilme imkanı olduğu belirtilmekte ise de, CMK'nin ruhunu oluşturan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6/3-b maddesi gereği bu görüşe katılmamız mümkün değildir. Zira adı geçen maddede “savunmanın hazırlanması için (sanığın) gerekli kolaylıklara sahip” olması gerektiği belirtilmiştir. Bu kolaylıklardan biri de dosyadaki bilgi ve belgelere vasıtasız erişim kolaylığıdır. Kısacası aksi düşünce “Adil Yargılanma Hakkı”nın ihlalidir.¹⁰³

Burada değinmemiz gereken bir başka konu da 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunudur (BEHK). Bu yasa kapsamına göre kural olarak her hangi bir

¹⁰⁰ Bacanlı, s. 108.

¹⁰¹ Değirmenci, savcıya bu yönde takdir yetkisi verilmesi yerine sulh ceza hakimi kararı ile sanık müdafinin belge isteme hakkının kısıtlanmasına ilişkin CMK'nin 153/2 maddesinde yer alan benzer bir düzenlemenin mağdurun belge isteme hakkı bakımından da yapılması halinde keyfiliğin önüne geçilebileceğini belirtmektedir. Bkz. Değirmenci, s. 58.

¹⁰² Bacanlı, s. 107.

¹⁰³ Adil Yargılanma Hakkı (Right to Fair Trial) hakkı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. A. Şeref Gözübüyük – Feyyaz Gölcüklü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, 9 Baskı, Ankara 2011, s. 301.

bireyin¹⁰⁴ soruşturma evrakından bilgi ve belge isteme hakkı vardır. Bu hakkın kullanımına ilişkin de bir kısım istisnalar öngörülmüştür.¹⁰⁵ Peki mağdurun soruşturma evrakından bilgi ve belge istemesi halinde CMK mi yoksa BEHK mi uygulanmalıdır? Bu sorunun cevabı BEHK'nin 20. maddesinde saklıdır. BEHK'nin 20. maddesinde Ceza Muhakemesi Kanununda yer alan hükümlerin saklı olduğu belirtilerek BEHK ve CMK arasındaki ilişkinin özel norm – genel norm ilişkisi¹⁰⁶ (lex specialis derogat legi generali) olduğuna; CMK'nin ise bu ilişkide özel norm niteliğinde olduğuna işaret edilmiştir. O halde mağdurun soruşturma evrakından belge istemesi halinde öncelikle CMK'nin 234. maddesinde yer alan sınırlamalar esas alınacak; burada yeterli hüküm bulunmadığı halde BEHK'nin 20. maddesi dikkate alınacaktır.¹⁰⁷

Son olarak şunu da belirtmemiz gerekir ki, mağdura bu hakkın tanınması aynı zamanda mağdurun soruşturmaya katkı sağlamasını da destekler.¹⁰⁸ Bir çok soruşturmada, soruşturmanın ihtiyaç duyduğu deliller ve bu delillerin nasıl elde edilebileceği mağdurun söyledikleri ile açığa kavuşur.

3. Dosya İnceleme Hakkı

Mağdur, soruşturma dosyası içerisinde bulunan belgeleri, elkonulan ya da muhafaza altına alınan bilgi ve belgeleri inceletebilir. Burada dikkat edilmesi gereken, mağdurun soruşturmadaki materyalleri bizzat inceleyemeyeceği, ancak inceletebileceğidir. İncelettirebileceği kişi de vekilidir.¹⁰⁹

Elkoyma ve muhafaza altına alma işlemi CMK'nin 123 ve devamı maddelerinde ayrıntılarıyla düzenlenmiştir. Elkoyulacak ya da muhafaza altına alınacak şey ise, ispat aracı olarak yararlı görülen ya da eşya veya kazanç müsaderesinin konusunu oluşturan her türlü mal varlığı değerleridir. Bu tür eşyalar kural

¹⁰⁴ Konumuzun fazla dağılmasından dolayı bilgi edinme hakkının kullanımı için gerekli ön koşullarını ayrıntılarıyla anlatmıyoruz. Bilgi için Bkz. Döner, s. 137 v.d.

¹⁰⁵ BEHK'nin "Adli Soruşturmaya İlişkin Bilgi ve Belgeler" başlıklı 20. maddesinde "(a) açıklanması veya zamanından önce açıklanması halinde ... (s)uç işlenmesine yol açacak,... (s)uçların önlenmesi ve soruşturulması ya da suçluların kanuni yollarla yakalanıp kovuşturulmasını tehlikeye düşürecek,...(y)argılama görevinin gereğince yerine getirilmesini engelleyecek,...(h)aklarında dava açılmış bir kişinin adil yargılanma hakkını ihlal edecek,...(n)itelikteki bilgi veya belgeler..."in bilgi edinme hakkı kapsamı dışında olduğu belirtilmiştir.

¹⁰⁶ Genel norm – özel norm ilişkisinin varlığı halinde; bir uyumsuzlıkla ilgili var olan birden fazla düzenlemede özel norm esas alınacaktır. Diğer bir deyişle özel norm genel normu ilga eder.(Bkz. Kemal Gözler, *Hukuka Giriş*, Genişletilmiş 9. Baskı, Eylül 2012, s. 343-345).

¹⁰⁷ Karş. ; Ali Parlar – Muzafer Hatipoğlu, *Ceza Muhakemesi Kanunu Yorumu*, Cilt. 2, Ankara 2008, s. 1456; Döner, s. 249-250; Değirmenci, s. 58.

¹⁰⁸ Bahar, s. 278.

¹⁰⁹ Düvenci, s.68; Değirmenci, s.59.

olarak muhafaza altına alınır, ancak rızaen teslim söz konusu değilse elkoyma işlemi yapılır (CMK md 123).

Mağdur, elkonulan ya da muhafaza altına alınan bilgi ve belgeleri inceleyerek soruşturmanın akıbeti ile bilgi edinebilir, bu bilgiye göre gerek görürse eksik kalan “delillerin toplanmasını isteme” gibi diğer tanınan haklarını kullanabilir.

Bu hakkın kullanılmasında sınır olarak CMK'nin 153. maddesindeki haller gösterilmiştir.¹¹⁰ Yani soruşturma evresinde mağdur vekilinin elkonulan ya da muhafaza altına alınan bilgi ve belgeleri incelemesi soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilir nitelikte ise mağdur vekilinin bu hakkı sulh ceza hakimi kararı ile kısıtlanabilir.

Mağdura tanınan bu hakkın paraleli şüpheliye/sanığa da tanınmaktadır. Her ne kadar bir kısım yazarlar¹¹¹ mağdur vekiline soruşturma aşamasında da tanınan bu hakkın şüpheli/sanık müdafisine sadece kovuşturma aşamasında tanındığını belirtmekte ise de; CMK'nin ruhunu oluşturan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6/3-b maddesi gereği bu görüşe katılmamız mümkün değildir. Zira adı geçen maddede “...savunmanın hazırlanması için (sanığın) gerekli kolaylıklara sahip ...” olması gerektiği belirtilmiştir. Bu kolaylıklardan biri de hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında failin etkin bir savunma yapabilmesi için dosyadaki bilgi ve belgelere erişim kolaylığının sağlanmasıdır. Kısacası aksi düşünce “Adil Yargılanma Hakkı”nın ihlalidir.¹¹²

4. Avukat Yardımından Yararlanma Hakkı

Şüpheliye/sanığa sağlanan avukat yardımı hakkına (CMK md. 150) paralel olarak mağdura da bu yönde bir hak tanınmıştır. (CMK md. 234/1-(a).3; md 234/1-(b).5) Ancak mağdura tanınan hak şüpheliye/sanığa tanınan haktan biraz daha dar kapsamlıdır. Mağdur ancak cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan

¹¹⁰ CMK'nin 153. maddesi; “...Müdafi, soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebilir ve istediği belgelerin bir örneğini harçsız olarak alabilir.

(2) Müdafinin dosya içeriğini incelemesi veya belgelerden örnek alması, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecek ise, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine, sulh ceza hâkiminin kararıyla bu yetkisi kısıtlanabilir.

(3) Yakalanan kişinin veya şüphelinin ifadesini içeren tutanak ile bilirkişi raporları ve adı geçenlerin hazır bulunmaya yetkili oldukları diğer adli işlemlere ilişkin tutanaklar hakkında, ikinci fıkra hükmü uygulanmaz.

(4) (Değişik fıkra: 25/05/2005-5353 S.K./23.mad) Müdafi, iddianamenin mahkeme tarafından kabul edildiği tarihten itibaren dosya içeriğini ve muhafaza altına alınmış delilleri inceleyebilir; bütün tutanak ve belgelerin örneklerini harçsız olarak alabilir.

(5) Bu Maddenin içerdği haklardan suçtan zarar görenin vekili de yararlanır. ...” şeklindedir.

¹¹¹ Düvenci, s. 68; Zekeriyâ Yılmaz, s. 60.

¹¹² Adil yargılanma hakkı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gözübüyük – Gölçüklü, s. 301.

fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda avukat talep etme hakkına sahiptir.¹¹³ Oysa maddenin 5793 sayılı yasa ile değişikliğinden önceki hallerde mağdura her türlü suç için bu hak tanınmıştı. Neden mağdur haklarında böyle bir geriye dönüş yapıldığının anlaşılmasında güçlük çekmekteyiz.

Geniş anlamda suçtan zarar gören ve malen sorumluya bu hak ancak kovuşturma aşamasında ve katılan olarak kabul edilmişse tanınır (CMK md. 239).

Mağdurun bu hakkı kullanabilmesi için üç şart gerekmektedir. Birinci şart; soruşturma konusu suçun cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlardan olmasıdır. Birinci şartta cinsel saldırı suçunun ayrı olarak konulmasının bir nedeni de bu suç mağdurlarının mağduriyetinin çeşitli yönlerden ağırlığı ve devlet desteğine olan yadsınamaz ihtiyacıdır. Cinsel taciz suçu bakımından da böyle bir hakkın tanınması cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlarda onarıcı adaletin ve mağdura yapılacak devlet desteğinin sağlanması açısından daha sağlıklı olabilirdi.

İkinci şart; mağdurun vekil talebinde bulunmasıdır. Bu talep yazılı olarak yapılabileceği gibi sözlü talebin tutanağa geçirilmesi suretiyle de yapılabilir.

Son şart ise; talepte bulunan mağdurun vekilinin bulunmamasıdır. Şayet vekili varsa mağdura bu hak kullandırılmayacaktır.

Bazı hallerde yasa koyucu zorunlu vekillik getirmiştir. Bu durumlarda mağdurun talep etmiş olması ya da suçların yukarıda birinci şart kısmında saydığımız suçlardan olması aranmaz; istemi aranmaksızın re'sen mağdura vekil atanır. Bu haller mağdurun onsekiz yaşını doldurmamış, sağır veya dilsiz ya da meramını ifade edemeyecek derecede malûl olması halleridir. Ancak bu halde bile mağdurun bir vekilinin bulunmaması gerekir.

5. İtiraz Hakkı

Kanun yollarına başvurma olarak da isimlendirebileceğimiz bu hak mağdura hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında verilmiştir. Ancak kovuşturma aşamasında mağdurun bu hakkı kullanabilmesi için katılan sıfatını almış olması, katılma talebi reddedilmiş olması, katılma talebi hususunda herhangi bir karar verilmemiş olması yahut katılan sıfatı alabilecek şekilde suçtan zarar görmüş olması

¹¹³ Oysa maddenin 24.07.2008 tarihli ve 5793 sayılı yasanın 40. maddesi ile değişikliğinden önceki düzenlemesinde mağdura her türlü suç bakımından avukat talep edebilme imkanı sağlanmaktaydı.

gerekmektedir.¹¹⁴ Kanun yolları olağan ve olağan üstü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Olağan kanun yolu henüz kesinleşmemiş kararlara karşı mümkün iken olağanüstü kanun yolu ancak kesinleşmiş kararlara karşı mümkündür.

Mahkeme ya da savcı verdiği kararda, karara karşı başvurulabilecek kanun yolunu, süresini, mercii ve şekillerini belirtmelidir (CMK md 34/2; 172/1). Aksi takdirde kanun yoluna başvurma hakkı olan kişi eski hale getirme talebi ile kanun yoluna her zaman başvurabilir (CMK md 40/2). Her kanun yolunun belirli bir süresi vardır ve bu süre hak düşürücü süre niteliğindedir.¹¹⁵

Başvuruda yazılılık esastır. Yani suçtan zarar gören mağdur ya bir dilekçe ile; ya da sözlü beyanı tutanağa geçirilmek suretiyle başvuracaktır. Başvurulacak merci ve/veya kanun yolunda yanlışlık varsa ilgili merci bunu görevli ve yetkili merciye gönderir (CMK md. 264).

Soruşturma aşamasında suçtan zarar gören mağdur verilen kovuşturmaya yer olmadığına dair karara itiraz edebilir. Bu karara karşı, kararın kendisine usûlüne uygun tebliğinden itibaren 15 gün içerisinde itiraz edebilir. İtirazı inceleyecek merci, kararı veren Cumhuriyet savcısının yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesine en yakın ağır ceza mahkemesidir.

6. Haklarını Öğrenme Hakkı¹¹⁶ (Aydınlatılma Hakkı)

Eğer bir hakkın varlığı bilinmezse pek tabi bu hakkın ya kullanılması mümkün olmaz ya da istendiği gibi kullanılamaz. Hakların bilinmemesi hakların varlığını anlamsız kılar. Her ne kadar ceza yargılamasının asıl amacı maddi gerçeği bulmak ise de modern ceza anlayışına göre; onarıcı adalet ve mağduru ceza yargılamasında suje konumuna getirme de diğer amaçlar arasındadır. Bu amaçtan hareketle, mağdura sadece hakların tanınması yetmez, ayrıca mağduru

¹¹⁴ CMK'nin 234/6 maddesine göre ancak katılma sıfatı alanların kanun yoluna başvurabileceği belirtilmişken yasanın 260/1 maddesinde katılan sıfatını almamakla birlikte katılan sıfatını alabilecek şekilde suçtan zarar görenlerin kanun yoluna başvurabileceğinin belirtilmesi kafaları karıştırmaktadır. Bir başka deyişle yasanın 260/1 maddesinde kanun yoluna başvurmak için illaki katılma sıfatı almanın, hatta kovuşturma evresinde katılma talebinde bulunmanın dahi gerek olmadığı, suçtan doğrudan doğruya zarar görenlerin yeterli olduğu anlamı çıkmaktadır. Bu da yasanın bazı maddelerinin çalakalem düzenlenerek maddeler arası ahengin bozulduğunu göstermektedir. Kanaatimizce sadece mağdura katılma hakkı hatırlatılmadığı hallerde katılma sıfatı almayan mağdurun temyizi incelenememelidir. Bkz aynı yönde Murat Sadak, "Mağdurun Kanun Yollarına Başvuru Hakkı", *TAAD*, S.1, Yıl 2010, s. 218.

¹¹⁵ Sadak, s.222.

¹¹⁶ Bunun da ayrı bir hak olduğuna dair karşı. Parlar – Hatipoğlu, s.1457; Değirmenci, s. 53; Ünver – Hakeri, s. 728; Yarg. 7. CD. 30.03.2010 tarihli ve 6135/5470 sayılı kararı.

suje konumuna getirip suç nedeniyle oluşan zararlarını telafi edebilmesi için varolan hakların ayrıntılarıyla anlatılması gerekir.¹¹⁷

Yasamız da bu konunun önemi nedeniyle mağdura ve şikayetçiye soruşturma ve kovuşturma evresindeki haklarının anlatılacağı ve açıklanacağı belirtilmiştir.(CMK md. 234/3). Hakların sadece sayılması yeterli olmayıp ayrıca hakların ne anlama geldiği, mağdura ne gibi getirisinin bulunduğu açıklanmalıdır. Hatta haklarla ilgili kafasında soru işareti oluşan mağdur bununla ilgili, yerine göre savcıya ya da hakime soru yöneltebilir ve bu sorulara cevap verilmesi yükümlülüktür. Bu hakların anlatılıp açıklandığı hususu tutanağa geçirilmelidir.¹¹⁸

Mağdura haklarının anlatılıp açıklanması yükümlülüğü kanunda açıkça belirtilmemiştir. Bu hakların soruşturma evresinde savcı ve kolluk; kovuşturma evresinde ise hakim tarafından açıklanması gerektiği hakkın konuluş sebebine daha uygun düşmektedir. Zira Avrupa Konseyi Ceza ve Usul Hukukunda Mağdurun Durumuna ilişkin Tavsiyesinde (R85) polisin (adli kolluğun) mağdura haklarını hatırlatması gerektiğine değinilmiştir. Öte yandan kronolojik sıralamada mağdurun kolluk aşamasında haklarını öğrenmesi bir çok açıdan daha önemlidir.¹¹⁹

Uygulamada iş yoğunluğu sebebiyle mağdurun haklarının anlatılıp açıklanması sadece tutanağa basmakalıp cümlelerin geçilmesi suretiyle yerine getirilebilmesi muhtemeldir. Bu sebeple düzenlemenin yetersiz olduğunu düşünmekteyiz.

Mağdurun meramını anlatabilecek şekilde Türkçe bilmemesi halinde kendisine tercüman vasıtası ile meramını anlatmasına olanak tanınması¹²⁰ (CMK md. 202/1) ve elkoyma işleminin suçtan zarar görene gecikmesizin bildirilmesi¹²¹ (CMK md 127/5) de aydınlatılma haklarının görünüş şekillerindendir.¹²² Tercüman imkanı tanınması ile birlikte mağdur ceza yargılamasına konu

¹¹⁷ Değirmenci, 53-55.

¹¹⁸ Ünver – Hakeri, s. 728; Yarg. 7. CD. 30.03.2010 tarihli ve 6135/5470 sayılı kararı.

¹¹⁹ Değirmenci, s. 55.

¹²⁰ Kamer, s. 256.

¹²¹ Kamer, s. 255.

¹²² Bu bölümde, CMK'nin 202. maddesine 24.01.2013 tarihli 6411 sayılı yasanın 1. maddesi ile eklenen 4. ve 5. fıkralara kısaca değinmemiz gerekir. Bilindiği üzere eklenen 4. fıkra ile sanığa, kendisini daha iyi bir dilde ifade edebileceği dilde savunma yapmasına olanak tanınmıştır. Madde özellikle sadece *sanıktan ve sözlü savunmanın sunulmasından* bahsetmiştir. Şüpheli dahi denilmediğine göre buradaki düzenlemenin istisnai bir özellik taşıdığını, sadece kovuşturma aşamasında yapılan sözlü savunmada sanığa tanınan bir hak olduğunu düşünmekteyiz. Bu düşüncemizden hareketle yeni getirilen değişiklikle dahi mağdur, kendisini daha iyi ifade edebileceğini belirterek başka dilde meramını anlatamayacak ve tercüman talebinde bulunamayacaktır.

haklarını kendi dilinde öğrenebilecek ve dosya içeriğine vakıf olabilecektir. Mağdur elkoyma işlemi ile ilgili bilgilendirilmesi bakımından da tazminat hakkı, katılma hakkı, mülkiyet hakkı gibi haklarını daha etkin kullanabilecektir.

7. Şikayet Hakkı¹²³

Ceza hukukumuzda suçlar kural olarak re'sen soruşturulan suçlardandır. Yani suç işlendiğini her hangi bir şekilde öğrenen Cumhuriyet savcısı doğrudan soruşturmaya başlayarak gerekli delilleri toplar. Bununla birlikte bazı suçlar şikayete bağlı kılınmıştır. Kanunun yetkili kıldığı kişinin şikayeti bulunmadıkça soruşturma ve kovuşturma yürütülemez.¹²⁴ Yani şikayete tabi suçlarda şikayet muhakeme şartı niteliğindedir. Kanunun şikayet konusunda yetkili kıldığı kişi genellikle suçtan zarar görendir.

Şikayete tabi suçlarda şikayete hakkı olan kişi fiili ve faili öğrenmesinden itibaren, suçla ilgili zamanaşımı süresini geçmemek kaydıyla 6 ay içerisinde yazılı olarak ya da sözlü beyanın tutanağa geçirilmesi suretiyle fail ya da faillerden şikayetçi olabilir. Bu durumda şikayete tabi ilgili suç bakımından muhakeme şartı gerçekleşmiş olacaktır (TCK md 73).

Şikayet kurumunda, kanun koyucu suçtan zarar görenin ceza yargılaması yapılması konusundaki iradesine göre hareket edilmesini isteyerek mağdurun mağduriyetine önem vermiştir. Gerçekten de bazı suçlar vardır ki soruşturulması/kovuşturulması kamu düzeninden ziyade mağdurun zararını daha çok ilgilendirmektedir.¹²⁵ Onarıcı adalet ve mağdurun mağduriyetinin giderilmesi açısından şikayete tabi suçların siyasi irade tarafından titizlikle ihdas edilmesi çok önemlidir.

Şikayet hakkı bir yandan mağdurun tazminat isteme hakkını da ilgilendirmektedir. Her mağdur, işlenen suç nedeniyle manevi açıdan da olsa zarar görmektedir. Mağdurun, kendisine tanınan şikayet hakkı sayesinde zararını da daha kolaylıkla giderebileceği şüphesizdir.

¹²³ Şikayet kurumunun anlamı, niteliği, şartları ve sonuçları ayrı bir araştırma konusu olduğundan bu bölümde sadece kurumun mağdur haklarına temas eden kısmına değineceğiz.

¹²⁴ Şikayete tabi suçlarda kanun genellikle suçtan doğrudan doğruya zarar gören kişiyi şikayet hususunda yetkili kılmıştır. Örneğin hakaret suçunda (TCK md 125/1) şikayet hakkı hakaret suçundan doğrudan doğruya zarar gören kişi ile onun temsilcisi ve vekildir. (Murat Kayaççek, *Şerefe Karşı Suçlar*, Ankara 2008, s. 381) Ticareti Terk Yükümlülüğüne Aykırılık Suçunda ise şikayet hakkı suçtan zarar gören alacaklıya verilmiştir. (Nusret Alper Pazarcıkci, *Ticareti Terk Yükümlülüğüne Aykırılık Suçunun Hukuk Düzenindeki Yeri*, Terazi Hukuk Dergisi, Y. 2012, S. 7, Ocak 2012, s. 21).

¹²⁵ Erdoğan Demirtaş, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Muhakeme Şartı Olarak Şikâyet*, (Danışman; Yrd. Doç. Dr. İbrahim Dülger), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2008, S.10.

C. Kovuşturma Evresindeki Haklar

1. Duruşmadan Haberdar Edilme Hakkı

Cumhuriyet savcısı tarafından yürütülen soruşturma sonucunda kamu davası açmaya yeterli delil bulunması halinde belli unsurları içeren iddianame ile şüpheli hakkında yetkili ve görevli mahkemeye hitaben kamu davası açılır (CMK md. 170). Mahkeme iddianamenin değerlendirilmesi sonucunda iade sebepleri bulmazsa (CMK md 174) iddianameyi kabul eder ve duruşma hazırlığı evresine girer. Bu süreçte mahkeme duruşma gününü mağdura da bildirir (CMK md 175/2).

Aslında bu hak, mağdurun aydınlatılması hakkının bir uzantısıdır. Zira mağdur duruşma gününü öğrenmekle kovuşturmanın seyrini, ne aşamada olduğunu öğrenebilecektir. İddianamenin mağdura tebliğ edilmemesi bir eksiklik gibi görünse de birazdan inceleyeceğimiz mağdurun dosyadaki belgelerden örnek alabilme hakkı bu eksikliği bir nebze gidermektedir.

2. Kamu Davasına Katılma Hakkı

Katılma hakkı; mağdurun ceza yargılamasına dahil edilmesi, belli bir statüye sokulması, hatta savcının açtığı kamu davası yanında ve savcının dava açma şartına bağlı olarak açılabilen bir davadır.

Dünyada mağdur hakları ile ilgili gelişmelerle paralel olarak davaya katılma hakkı da gelişmiştir. Davaya katılma modelleri dört bölüme ayrılabilir. İngiltere, Finlandiya ve Kıbrıs Rum kesiminde uygulanan birinci modelde mağdur suçu özel olarak kovuşturur. Almanya, Avusturya, Danimarka ve Polonya'da uygulanan ikinci modelde sadece bazı hafif suçlarda mağdura özel kovuşturma hakkı tanınmıştır. İsveç, Avusturya ve Norveç'te uygulanan üçüncü modelde savcının maslahata uygunluk ilkesi gereği kovuşturmakta yarar görmediği davaları mağdur özel olarak kovuşturabilir. Almanya, Avusturya, Polonya ve İsveç'te uygulanan dördüncü modelde kovuşturmayı asıl sürdüren savcıdır. Mağdur ise tali konumdadır.¹²⁶ Bizdeki uygulama ise yeni CMK ile birlikte dördüncü modele daha yakındır.

Katılma kurumu CMK'nin 237-243. maddeleri arasında düzenlenmektedir. Katılma hakkı, kovuşturma aşamasında mağdura tanınan haklar yanında bazı ek haklar daha vermektedir. Bu haklara birazdan değineceğiz.

¹²⁶ Değirmenci, s. 63.

Katılma talebi; fail hakkında şikayetçi olan mağdur (dar anlamda suçtan zarar gören), suçtan zarar gören veya malen sorumlu¹²⁷ tarafından ancak kovuşturma aşamasında ve henüz karar verilmeden evvel dilekçe ya da sözlü beyanın tutanağa geçirilmesi suretiyle yapılır, bu konuda mahkeme tarafından olumlu ya da olumsuz bir karar verilir. Kunter'e göre katılma, kamu davası yanında ayrı bir kamu davasıdır.¹²⁸ Bu davanın suçtan zarar gören olma ve fiil ehliyeti olma şeklinde iki şartı bulunmaktadır.¹²⁹

Suçtan zarar görme ile ilgili olarak Yargıtay doğrudan doğruya zarar görmeyi aramaktadır. Suçtan dolaylı olarak zarar görme hallerinde katılma şartı gerçekleşmiş olmayacaktır.¹³⁰

Katılma talebinde bulunan kişinin fiil ehliyeti tam olmalıdır. Yani ayırt etme gücüne sahip ve ergin olmalı, kısıtlı olmamalıdır.¹³¹ Şayet kişi velayet altında ise katılma talebini velisi; vesayet altında ise sulh hukuk mahkemesinden izin almak koşulu ile vasisi yapabilir.¹³²

Katılma ancak kovuşturma aşamasında yapılabilir. Bir kısım yazarlar soruşturma evresinde de katılmanın mümkün olduğunu belirtmekte¹³³ ise de katılma iradesi aslında mağdurun, suçtan zarar görenin ya da malen sorumlunun kamu davasını takip etme niyeti olması ve soruşturmanın da bir dava niteliğinin bulunmaması nedeniyle bu görüşe katılmamız mümkün değildir.¹³⁴

Katılma talebi ancak ilk derece mahkemesinde yapılabilir. Kanun yolu sürecinde katılma talebinde bulunulamaz. Ancak ilk derece mahkemesi tarafından reddolunan ya da herhangi bir karara bağlanmayan katılma talepleri kanun yolu

¹²⁷ Malen sorumlu" ...Yargılama konusu işin hükme bağlanması ve bunun kesinleşmesinden sonra, maddî ve malî sorumluluk taşıyarak hükmün sonuçlarından etkilenecek veya bunlara katlanacak kişi..." olarak tanımlanmaktadır. (CMK md. 2/1.j).

¹²⁸ Kunter – Yenisey – Nuhoglu, s. 434.

¹²⁹ Kunter – Yenisey – Nuhoglu, s. 434; Süheyl Donay, *Ceza Yargılaması Hukuku*, İstanbul 2010, s. 185.

¹³⁰ Örneğin Yargıtay bir kararında İl Sağlık Müdürlüğü'nün suç bakımından doğrudan doğruya zarar görmediğini belirterek katılma talebinin kabul edilemeyeceğine değinmiştir. Yarg. 2012/19002 E., 2012/21204 K. ve 04.07.2012 tarihli kararı.

¹³¹ Akıntürk – Karaman, s. 120-126.

¹³² Sadak, s. 226 .

¹³³ Kunter – Yenisey – Nuhoglu, s. 434.

¹³⁴ Katılmanın kamu davasını takip etme niyeti taşıdığına dair karşı. Ünver – Hakeri, s. 730; Değirmenci, s. 61; Parlar – Hatipoğlu, s. 1480; İBK, 16.05.1945 tarih ve 10 sayı.; Kamu davasının sadece kovuşturma aşamasında olacağına dair bkz; Sedat Bakıcı, "Kamu Davasına Katılma", *ANKBD*, S. 6, Yıl: 1991, s.917.

sürecinde incelenebilir (CMK md 237). Katılma talebi lehe yasa hükümlerine göre değil o zamanki yasa hükümlerine göre değerlendirilir.¹³⁵

Kovuşturma aşamasında mağdura, suçtan zarar görene ya da malen sorumlu kişiye muhakkak katılma hakkı hatırlatılmalıdır.¹³⁶ Katılma talebi varsa bu konuda sırasıyla Cumhuriyet savcısının, sanığın ve varsa müdafinin görüşü sorulur, ardından karar verilir. Bu karar ancak esas kararla birlikte itiraza tabidir (CMK md 238).

Katılma için öncelikle şikayetçi olmak gereklidir. Ancak bu şikayetin TCK'nin 73. maddesinde aranan süre içerisinde yapılması şart değildir. Soruşturma aşamasında şikayetinden feragat eden ya da vazgeçen kişinin kovuşturma aşamasında şikayetçi olması halinde katılma talebinin kabul edilip edilmeyeceği tartışmalıdır.¹³⁷ Bizce soruşturma aşamasında şikayetten vazgeçme, kovuşturma aşamasındaki katılma hakkını etkilememelidir. Şöyle ki; aksi açıkça belirtilmedikçe mağdurun ceza yargılamasında şikayet hakkından vazgeçmesi/feragat etmesi hukuk davalarına tesir etmemektedir (karş. TCK md. 73/7). Ceza yargılamasından çıkacak karar aynı zamanda mağdurun açmış bulunduğu ya da açacak olduğu hukuk davalarını da etkilediğinden pek tabi ceza yargılaması mağduru mali anlamda da etkilemektedir. O halde hukuki menfaatlerini korumak isteyen mağdur hukuk yargılamasını lehine sonuçlandırmak için ceza kovuşturmasını da takip edip hukukun cevaz verdiği ölçüde yönlendirmek isteyecektir. Aksi düşünce bizi kanunda düzenlenmemiş olan “Failin cezalandırılmasını istemiyorsan failden meydana getirdiği zararların gidermesini de isteyemezsin” çıkarımına götürmektedir. Öte yandan bu görüşümüz, kişinin gelecekte var olacak haklarından feragat edemeyeceği evrensel kuralı ile de örtüşmektedir.

Katılan sıfatına haiz olabilmek için kişinin suç nedeniyle zarar görmesi gerekmektedir. Bu zararın mutlaka maddi bir zarar olması gerekli değildir. Bir

¹³⁵ Yargıtay bir kararında, henüz 5271 sayılı CMK girmeden önceki bir yargılama sürecinde kendisine katılma hakkı hatırlatılmayan, kendisi de katılma talebinde bulunmayan mağdurun davalara katılan olarak kabul edilemeyeceğini, zira 1412 sayılı CMUK'ta yeni CMK'deki gibi katılan haklarının hatırlatılacağına dair hüküm bulunmadığını belirtmiştir. CGK 2006/9-8, 2006/19 sayı, 14.02.2006 tarih (Donay, s. 185).

¹³⁶ İstikrar kazanan kararlarından anlaşılacağı üzere Yargıtay katılma hakkının hatırlatılması hususuna önem vermektedir. Örn. CGK 27.03.2007 Tarih ve 5-45/77 sayı.

¹³⁷ Yargıtay bir kısım kararlarında soruşturma aşamasında şikayetçi olmayan kişinin yargılama aşamasındaki katılma talebinin kabul edilmeyeceğini belirtmişken (Örn. Yarg. 2. C.D. 14.06.2010 tarih ve 16476/19108 sayılı kararı) bir kısım kararlarında soruşturma aşamasındaki şikayetten vazgeçmesi ya da feragat etmesinin katılma hakkına tesir etmediğine değinmiştir. (Yarg. 8. C.D. 25.01.2010 tarih ve 12711/606 sayılı karar; Yarg. 9. C.D. 19.10.2005 tarihli ve 4372/7764 sayılı kararı).

kişinin işlenen bir suçla siyasi hakları engellenmişse pek tabi bu kişi de zarar görmüştür ve diğer şartları varsa davaya katılan olarak kabulü gerekir.¹³⁸

Bununla birlikte kovuşturma aşamasında katılmadan vazgeçilebilir. Yine katılma için ön şart olarak şikayetçi olma şartı arandığından, şikayetten vazgeçme ile katılma sıfatı da ortadan kalkar.¹³⁹ Ölüm halinde de katılma hükümsüz kalır. Bu durumda mirasçılar davaya katılabilir (CMK md. 243).

Katılan sıfatı alan kişiye yasa avukat yardımından yararlanma hakkı tanımıştır.¹⁴⁰

Katılma davayı durdurmaz. Tarihi belirlenmiş olan duruşma ve yargılama usulüne ilişkin diğer işlemler vaktin darlığından dolayı katılan kimse çağrılmayacak veya kendisine haber verilemeyecek olsa bile belirli gününde yapılır(CMK md. 234).

CMK'nin 234. maddesinde düzenlenen mağdur haklarına ek olarak katılanın haklarını saymamız gerekirse;¹⁴¹

- Redd-i hakim talebinde bulunma (CMK md. 24/2)
- Duruşma hazırlığı sürecinde, gösterdiği tanığın ya da uzman kişinin çağrılmasını talep etme, bu talep reddedildiğinde gösterdiği kişileri bizzat getirme (CMK md. 178)
- Yargılama sürecinde alınacak kararlara karşı görüş bildirme (CMK md. 33)
- Yargılama sürecinde yapılan açıklamalara karşı açıklamada bulunma (CMK md. 215)
- Oturumda alınan kararlardan haberdar edilme (CMK md. 35/2)
- Mahkeme başkanı aracılığı ile duruşmadaki kişilere soru sorma (CMK md. 201)
- Sanık, savcı ya da müdafî ile tutanakların okunmasına rıza gösterme (CMK md. 211)
- Delillerin tartışılmasında söz alarak açıklamalara cevap verme (CMK md. 216)

¹³⁸ Donay, s. 186.

¹³⁹ CGK. 14.01.1985,304/15, Osman YAŞAR, *Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu*, Ankara 2005, s.1103.

¹⁴⁰ Soruşturma evresinde avukat isteme hakkı ile ilgili yapmış olduğumuz açıklamalar bu bölüm için de geçerlidir.

¹⁴¹ Ünver – Hakeri, s. 736; Parlar – Hatipoğlu, s. 1522.

- Okunan belgelerle ilgili açıklama yapma (CMK md. 215) şeklindedir.

Katılma talebinden önceki kararlar katılana tebliğ edilmez, ancak bu kararlara karşı savcının itiraz süresi dolmamışsa itiraz edebilir (CMK md. 241). Katılan sıfatı kişiye aynı zamanda kanun yollarına gidebilme hakkını da tanır (CMK md. 242).

Sonuç olarak katılma; mağdura, suçtan zarar görene ve malen sorumluya ceza yargılamasında savcı yanında ve savcıdan bağımsız olarak daha geniş hak ve yetkiler tanıyan bir haktır.

3. Belge İsteme Hakkı

Kovuşturma aşamasında dosya içerisinde gerekli görülen deliller mağdur tarafından istenebilir. Maddenin ilk halinde bu belgelerin ancak vekil aracılığı ile istenebileceği, mağdurun bizzat bu belgeleri istemesinin mümkün olmadığı belirtilmekteydi. Gerçekten de soruşturma aşamasında mağdura bizzat belge isteme imkanı tanınmışken kovuşturma aşamasında böyle bir hakkın tanınmamasının nedeni anlaşılamamaktaydı¹⁴²

Ne var ki mağdurun ancak vekili aracılığı ile belge isteyebileceği düzenlemesi somut norm denetimi ile Anayasa yargısının önüne gelmiş ve madde metninde yer alan “...vekili aracılığı ile...” ibaresi, adil yargılanma hakkını ihlal ettiği gerekçesiyle iptal edilmiştir.¹⁴³ Böylelikle artık mağdur kovuşturma aşamasında bizzat belge isteyebilecektir. Yine kovuşturma aşamasında mağdurun belge istemesi, gizlilik ihlali veya amacın tehlikeye düşmesi gibi hiçbir kısıtlamaya tabi olmayacaktır. Zira kovuşturma süreci kural olarak alenidir.

Her hakkın bir diğeri ile olan bağlantısında olduğu gibi bu hakkın da diğer hakların kullanımı bakımından sıkı bağlantısı bulunmaktadır. Örneğin dosya içeriği ile ilgili bilgi sahibi olabilmek, katılma talebine başvurmak, dosyada yeterli delilin olup olmadığını bilebilmek, avukat talebinde bulunup bulunmayacağını değerlendirmek için dosya içeriğindeki tutanak ve belgelerin ne olduğunu bilmek gereklidir.

4. Delillerini Sunma Hakkı

CMK'nin 234/1.b.(4) maddesinde, mağdurun kovuşturma aşamasında mahkemeden tanık davetini isteme hakkı bulunduğu belirtilmektedir. Ceza

¹⁴² Bu konu ile ilgili eleştiriler için bkz. Koca- Üzülmüş, s. 48; Değirmenci s. 68.

¹⁴³ Anayasa Mah. E. 2011/37, K. 2012/69 sayı ve 14.05.2012 T. kararı. Kararın tam metni için bkz. [http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=10000244&content= \(19.12.2012\).](http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=10000244&content= (19.12.2012).)

yargılaması ile asıl ulaşılmak istenenin maddi gerçek olduğunu düşündüğümüzde mağdur tarafından mahkemeye sunulan yargılamayı aydınlatacak her türlü delilin mahkemece incelenmesi gerekmektedir. Bu sebeple bu başlıkta mağdurun hakkını tanık davetini isteme hakkı değil delillerini sunma hakkı olarak tanımlamayı tercih ettik.

Burada aydınlatılması gereken sorun, mağdurun gösterdiği tanığı mahkemenin dinleme zorunluluğu olup olmadığıdır. Yukarıda katılma hakkını anlatırken katılanın tanık davet etme hakkı olduğunu, katılanın bu hakkını kullanmasına karşın mahkemece, gösterilen tanıkların çağrılmadığı hallerde katılanın tanıklarını mahkemede bizzat hazır bulundurabileceğini belirtmiştik (CMK md. 178). Katılanın mağdura nazaran daha geniş haklara sahip olduğunu kabul ettiğimize göre katılanın davetini istediği tanıkları dahi çağırma hakkı olan mahkemenin, mağdurun sunduğu tanıkları da -maddi gerçeği açığa çıkarmada yetersiz olduğu düşüncesi ile- çağırma hakkı vardır (Karş. CMK md. 206/2).

CMK'nin 178/1 maddesinde katılanın dinlenilmesini istediği tanıkların davetinin reddedilmesi halinde bu tanıkları bizzat getirip dinletebileceğine değinilmiştir. Peki katılan sıfatını almamış mağdurun tanıklarının çağırılması talebi reddedilirse mağdur tanıklarını duruşmaya bizzat getirip mahkemeye dinletebilme hakkı var mıdır? Mağdura soruşturma aşamasında delillerin toplanmasını isteme hakkı verildiğine göre kanaatimizce mağdurun delil olarak gördüğü tanığın da bizzat getirilmesi halinde mahkemece dinlenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Delil sunma hakkı ile ilgili diğer hususlar bakımından, soruşturma evresinde tanınan haklar başlıklı bölümün delillerin toplanmasını isteme hakkı başlığında yaptığımız açıklamalara gönderme yapmakla yetiniyoruz.

5. Avukat Yardımından Yararlanma Hakkı

Bu hakkın, soruşturma evresinde mağdura tanınan avukat yardımından yararlanma hakkından hiçbir farkının bulunmaması nedeniyle orada yaptığımız açıklamalara atıf yapmakla yetiniyoruz.

6. İtiraz Hakkı

Mağdurun katılan sıfatını almaya hak kazanmış olması şartıyla verilen kararlara karşı kanun yoluna gitme hakkı tanınmıştır.¹⁴⁴ Aslında bu hak mağdura değil

¹⁴⁴ Eğer mağdur katılma talebinde bulunmuş ve bu talep ilk derece mahkemesince reddedilmiş veya herhangi bir karara bağlanmamışsa mağdur verilecek nihai karara karşı öngörülen kanun

katılana tanınmış bir haktır. Bu konu ile ilgili, soruşturma evresinde mağdura tanınan haklar çerçevesinde anlattığımız itiraz hakkındaki açıklamalarımıza atıf yapmakla yetinip sadece kovuşturma aşamasında var olan kanun yollarını saymamız gerekirse;

Olağan kanun yolları; itiraz, istinaf ve temyizdir. Olağanüstü kanun yolları ise Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazı, kanun yararına bozma ve yargılamanın yenilemesidir.¹⁴⁵

D. Diğer Haklar

1. Zararının Tazminini İsteme Hakkı

Her suç aynı zamanda bir haksız fiil niteliği taşımaktadır.¹⁴⁶ Bu haksız fiil ile birlikte mağdurun bir takım zararları oluşur. Zarar kavramı, “kişinin malvarlığında veya manevi varlığında ortaya çıkan eksilme”¹⁴⁷ şeklinde tanımlanabilir. Zararlar maddi zarar olabileceği gibi manevi zarar da olabilir. Maddi zarar, kişinin malvarlığında meydana gelen eksilme ya da kazancındaki eksilme iken manevi zarar, kişilik haklarını koruyan değerlerin ihlali durumunda ortaya çıkar.¹⁴⁸ Maddi zararlar kendi içinde fiili zarar - kâr mahrumiyeti, doğrudan zarar - dolaylı zarar - yansıma zarar, müspet zarar - menfi zarar, mevcut zarar - müstakbel zarar - muhtemel zarar, şahsa verilen zarar - mala verilen zarar, soyut zarar - somut zarar şeklinde ayrıma tabi tutulabilir.¹⁴⁹

Ceza hukukundaki zararın türü hukuki yarara göre belirlenir.¹⁵⁰ Hukuki yarar; ihlal edilen hukuki varlık veya menfaattir.¹⁵¹

Ceza mevzuatımızda mağdurun zararının giderilmesi ile ilgili ayrıştırma düzenleme yapılmamıştır. Bunun yerine bazı suçlar bakımından mağdurun zararının giderilmesi halinde faile verilecek cezadan indirim ya da ceza vermekten vazgeçme öngörülmüştür. Bazı durumlarda da failin cezasının infaz süresi mağdurun zararının tazminine endekslenmiştir. Örneğin uzlaşma kurumunda

yoluna gidebilir. Bu durumda öncelikle katılma talebi ile ilgili karar verilir. Katılma talebi kabul görürse bunun üzerine incelemeye geçilir (CMK md. 237/2).

¹⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sadak, s.227-235.

¹⁴⁶ Nur Centel – Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, İstanbul 2012, s. 798.

¹⁴⁷ Yılmaz, Hukuk Sözlüğü, s. 959.

¹⁴⁸ Kafes, s. 93.

¹⁴⁹ Bu konunun hacminin büyüklüğü nedeniyle kaynak atfı yapmakla yetiniyoruz. Ayrıntılı Bilgi için bkz. Murat Topuz, *Maddi Zarar ve Bu Zararın Belirlenmesi*, İstanbul 2011, s. 38-194.

¹⁵⁰ Kafes, s.93.

¹⁵¹ Kayaçık, s.16.

belli suçlar bakımından mağdurun uzlaşılabilir zararı giderilir ve bu şekilde uzlaşma sağlanırsa failin eylemi bakımından soruşturma aşamasında kovuşturmasızlık; yargılama aşamasında ise düşme kararı verilecektir(CMK md.253, 254). Malvarlığına yönelik bir kısım suçlar bakımından fail etkin pişmanlık göstererek mağdurun zararını giderirse faile verilecek cezada indirim yapılır(TCK md. 168). Hakim tarafından kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaya seçenек yaptırım olarak mağdurun zararı tazminine hükmedilebilir.¹⁵² Şahsi hak davası yeni CMK'de yer almamaktadır. Yeni CMK'de düzenlenmemesinin sebebi de bu davanın hukuk yargılaması olmasıdır.¹⁵³

Mağdurun mağduriyetinin giderilmesi genellikle; mağdurun uğradığı zararın aynen iadesi, suçtan önceki hâle getirilmesi veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi şeklinde olmaktadır.

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğün 51. maddesine göre mağdurun zararın aynen iade edilmesini hükümlünün işlediği suç nedeniyle haksız olarak ele geçirdiği şeyi aynen ya da satın almak suretiyle suçtan zarar görene iade etmesi olarak; mağdurun zararını suçtan önceki hâle getirmesini, suç nedeniyle verilen zararın, hükümlü tarafından ya da başkası aracılığıyla çalışmak, çalıştırılmak, tamir etmek veya buna benzer faaliyetlerle giderilmesi olarak; mağdurun zararının tazmin edilmesini, suç nedeniyle verilen zararın bedelinin suçtan zarar görene ödenerek tazmin edilmesi şeklinde tanımlamıştır.¹⁵⁴

Aşağıda kısaca anlatmaya çalışacağımız kurumlarda aksi belirtilmedikçe mağdurun zararı ceza yargıcı tarafından nispi muhakeme yapılarak belirlenir. Ceza yargıcı basit bir araştırma ile ölçülebilir, belirlenebilir somut maddi zararı esas almalı, manevi zararları buna dahil etmemelidir.¹⁵⁵ Bu bağlamda ceza yargıcı sadece zarar suçları bakımından nispi muhakeme yoluna giderek zarar belirlemeli, tehlike suçlarında zarar araştırmasına girişmemelidir.¹⁵⁶

Şimdi kısa kısa mağdurun zararını tazmine imkan sağlayan bu kurumları görelim.

¹⁵² Demirbaş, S. 466.

¹⁵³ Faruk Turhan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara 2006, s. 96.

¹⁵⁴ Yılmaz, Mağdur Hakları, s. 42-43.

¹⁵⁵ Aynı yönde; Yarg. 15.12.2008 tarih, E. 2008/15793, K. 2008/21761 sayılı kararı.

¹⁵⁶ Aynı yönde; Yarg. 09.07.2008 tarihli, E. 2008/11256, K. 2008/16085 sayılı kararı.

a. Uzlaşma

Günümüzde uyuşmazlıklar kural olarak geleneksel usullerle; yani devlet mahkemeleri önünde çözüme kavuşturulmaya çalışılmaktadır.¹⁵⁷ Modern hukukun en önemli adalet sağlayıcısı olarak uygulanan geleneksel usul hem taraflar hem de devlet açısından yorucu bir süreçtir. Zira iş yükü nedeniyle uyuşmazlıkların anında mahkeme önüne gelememesi; iş yükü açısından devleti, makul sürede yargılama yapılamaması nedeniyle tarafların adil yargılanma hakkını¹⁵⁸ zora sokmaktadır.

İşte bu süreçten sonra uyuşmazlıkların çözümü için geleneksel usulün yanında alternatif çözüm yolları (alternative dispute resolution processes) üretilmeye çalışılmıştır.¹⁵⁹ Alternatif Çözüm yolları ilk başta Anglo Sakson kurumu olarak gelişmiş ve ardından diğer ülkelere de sıçramıştır.¹⁶⁰ Bu başlık altında incelemeye çalıştığımız uzlaşma kurumu da ADR'lerden biridir.

Uzlaşmanın Türk Hukuk sistemine giriş sebepleri -tüm dünyada var olduğu gibi- mağduru ya da suçtan zarar göreni koruma, yargılama yükünün azaltılarak yargıyı hızlandırma ve yargılama maliyetini düşürme, suç politikasında menfaatler dengesini kurma düşüncelerinden kaynaklanmaktadır.¹⁶¹ Yani uzlaşma ile onarıcı adalete ulaşılmaya çalışılır.

Hukuk sistemimizdeki uzlaşma kurumu daha ziyade Alman ve Fransız hukukundan esinlenilerek düzenlenmiştir.¹⁶² Uzlaşma müessesesi hukuk sistemimize ilk olarak; 26.09.2004 tarihinde kabul edilip, 25611 sayılı resmi gazetede 12.10.2004 günü yayımlanan ve 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 73. maddenin 8. fıkrası içerisinde düzenlenmekteydi. TCK'nin ilk halindeki bu düzenlemeye ek olarak, 03.07.2005 tarihinde kabul edilip, 25876 sayılı resmi gazetede 15.07.2005 günü yayımlanan ve bir kısım hükümleri hariç yayımı tarihinde yürürlüğe giren 5395 sayılı yasanın 24. maddesinde de çocuklar açısından uzlaşma kurumu genişletilmiş şekilde uygulama alanına sahipti. Yine; 04.12.2004 tarihinde kabul

¹⁵⁷ İbrahim Özbay, Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri, *EÜHFD*, Yıl: 2006, C. X, S. 3-4, (s.459-475) s. 460.

¹⁵⁸ Adil Yargılanma Hakkı, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasında düzenleme altına alınmış olup adı geçen sözleşmeyi Türkiye 10.03.1954 tarih ve 6366 sayılı onay yasası ile kabul etmiştir. Makul süre hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gözübüyük - Gölcüklü, s. 284 .

¹⁵⁹ Mustafa Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, Ankara 2004, s. 153.

¹⁶⁰ Soysal, s. 210.

¹⁶¹ Ahmet Keser, *Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma*, Ankara 2010, s. 18-22.

¹⁶² Keser, s. 25; Seydi Kaymaz - Hasan Tahsin Gökcan, *Uzlaşma ve Önödeme*, Ankara 2005, s. 54.

edilip, 25673 sayılı resmi gazetede 17.12.2004 günü yayımlanan ve 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 253 ve 254. maddelerinde uzlaşmaya ilişkin düzenlemeler vardı. Ancak uzlaşma müessesesinde bir çok eksikliklerin ve çelişkilerin bulunması nedeniyle ayrıntılı şekilde yeniden düzenlendi. Bu bağlamda TCK'nin 73. maddesinin 8. fıkrası çıkarıldı, Çocuk Koruma Kanununun 24. maddesindeki ayrıcalıklı durumlar ilga edildi ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 253. ve 254. maddelerine 06.12.2006 tarih ve 5560 sayılı Kanunun 24 ve 25. maddeleri ile ek/değişik düzenlemeler getirildi. 26.07.2007 tarihli ve 26594 sayılı resmi gazetede yayımlanıp yayım tarihinde yürürlüğe giren *“Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Uzlaştırmamanın Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik”(CMKUUY)* ile de uzlaşma ile ilgili yasa hükümlerinin uygulaması gösterilmeye çalışılmıştır.

Adı geçen bu yönetmeliğin 4. maddesinde uzlaşmanın tanımı *“...Uzlaşma kapsamına giren bir suç nedeniyle, şüpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar görenin Kanun ve bu Yönetmelikteki usûl ve hükümlere uygun olarak uzlaştırma süreci sonunda anlaşılmış veya anlaşmış olmaları...”* şeklinde yapılmıştır.

Yani uzlaşmayı; uzlaşma kapsamına giren belli suçlarla ilgili henüz fail cezalandırılmadan evvel fail ile mağdur arasında hakim ya da savcı gözetiminde yapılan ve uzlaşının gerçekleşmesi halinde hem maddi hem de şekli hukuka etkileri bulunan müzakere süreci olarak tanımlayabiliriz.

Uzlaşma sonucunda fail ve mağdurun üzerinde uzlaştıkları edimin konusu;

- Fiilden kaynaklanan maddî veya manevî zararın tamamen ya da kısmen tazmin edilmesi veya eski hâle getirilmesi,
- Mağdurun veya suçtan zarar görenin haklarına halef olan üçüncü kişi ya da kişilerin maddî veya manevî zararlarının tamamen ya da kısmen tazmin edilmesi veya eski hâle getirilmesi,
- Bir kamu kurumu veya kamu yararına hizmet veren özel bir kuruluş ile yardıma muhtaç kişi ya da kişilere bağış yapmak gibi edimlerde bulunulması,
- Mağdurun, suçtan zarar görenin veya bunların gösterecekleri üçüncü şahsın, bir kamu kurumunun ya da kamu yararına hizmet veren özel bir kuruluşun belirli hizmetlerini geçici süreyle yerine getirmesi veya topluma faydalı birey olmasını sağlayacak bir programa katılması gibi diğer bazı yükümlülükler altına girilmesi,
- Mağdurdan veya suçtan zarar görenden özür dilenmesi şeklinde olabilir (CMKUUY md. 20).

Uzlaşmanın amacının onarıcı adalet olduğunu ve ADR'den türemiş bir kurum olduğunu düşündüğümüzde; uzlaşmanın mağdur zararlarını tazmin için getirilmiş çok etkin bir kurum olduğunu kabul edebiliriz. Zira suç işlediğini içsel olarak kabullenen çoğu fail uzlaşma kurumu ile zararı tazmin edebilme imkanı varken hapis cezası çekmeyi göz önüne alamaz. CMKUUY'de edimin konusu başlıklı 20. maddede de mağdurun ve ona halef olanların mağduriyetlerini dikkate alan tazmin şekilleri öngörülmüştür.

b. Kısa Süreli Hapis Cezasına Mahkumiyet Halinde Uygulanabilecek Seçenek Yaptırımlar

Yasama organının ceza siyaseti gereği bazı cezaların infazı yerine mağdurun zararının giderilmesi seçeneği getirilmiştir. Sanığın, suç teşkil eden eylemi nedeniyle almış olduğu bir yıl ve altı hürriyeti bağlayıcı cezası; mağdurun zararını aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi seçeneğine çevrilebilme olanağı bulunmaktadır (TCK md. 50/1-b). Bu yöndeki değerlendirme mahkemenin takdirindedir. Diğer şartları oluşmuşsa; mağdurun mağduriyetinin, kamunun aldığı yarardan daha az olduğunu düşünen mahkeme bu seçenek yaptırıma hükmetmelidir.

Mahkeme hapis cezasını mağdurun zararını giderme seçenek yaptırımına çevirmesi durumunda, mağdurun zararını da nispi muhakeme yolu ile belirlemelidir. Şayet bunu yapmamışsa infazın her aşamasında savcılık mağdurun zararını belirlemesi için hükmü veren mahkemeden talepte bulunur (CİKYCGTİHT md.51-(2)/3-b).

c. Cezanın Ertelenmesi

Kişinin işlediği sabit olan suç nedeniyle iki yıl veya daha az süreyle hapis¹⁶³ cezasına mahkûm edilmesi durumunda; daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması ve suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması durumunda verilen bu cezası ertelenebilir (TCK md. 51/1). Mahkemece belirlenecek denetim süresi içerisinde kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülükler, hâkimin uyarısına rağmen, uymamakta ısrar etmesi hâlinde; ertelenen cezanın kısmen veya tamamen infaz kurumunda çektirilmesine karar verilir (TCK md. 51/7).

¹⁶³ Bu sürenin üst sınırı, fiili işlediği sırada onsekiz yaşını doldurmamış veya altmışbeş yaşını bitirmiş olan kişiler bakımından üç yıldır.

Cezanın ertelenmesi; mağdurun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşuluna bağlı tutulabilir. Bu durumda, koşul gerçekleşinceye kadar cezanın infaz kurumunda çektirilmesine devam edilir. Koşulun yerine getirilmesi hâlinde, hâkim kararıyla hükümlü infaz kurumundan derhâl salıverilir (TCK md. 51/2).

d. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi

Uzlaşma ile ilgili hükümler saklı kalmak kaydıyla Cumhuriyet savcısının, soruşturulması ve kovuşturulması şikâyetine bağlı olup, üst sınırı bir yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu davasının açılmasının beş yıl süreyle ertelenmesine karar verebilir. (CMK md. 171/2) Ancak kamu davasının açılmasının ertelenebilmesi için bir kısım şartların hep birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir.(CMK md. 171/3) Bu şartlardan biri de; suçun işlenmesiyle mağdurun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesidir (CMK md. 171/3-d).

e. Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması

Uzlaşmaya ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla sanığa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda hükmolunan ceza, iki yıl veya daha az süreli hapis veya adli para cezası ise mahkemece, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilir(CMK md. 231/5). Hükmün açıklanmasının bırakılabilmesi için bazı şartların hep birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu şartlardan biri de; suçun işlenmesiyle mağdurun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi şeklindedir(CMK md. 231/6-c).

f. Adli Kontrol

Adli kontrol, tutuklama koruma tedbirine getirilen alternatif bir koruma tedbiridir. Bu tedbir ile tutuklama tedbirinin sakıncalı tarafları giderilmeye çalışılmıştır. Bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir.(CMK md. 109/1) Hatta tutuklama yasağı bulunan suçlar bakımından bile adli kontrol kararının uygulanması mümkündür(CMK md 109/2).

Adli kontrole hükmedilmesi halinde şüpheli ya da sanık bir takım yükümlülüklerle tabi tutulabilir. Bu yükümlülüklerden biri de; Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek

parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamaktır(CMK md. 109/3-h). Bu hüküm ile yasa onarıcı adaleti gerçekleştirmeyi amaçlamıştır.

Hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı, şüpheli veya sanığın rızasıyla güvencenin mağdurun haklarını karşılayan kısımlarının, istedikleri takdirde, mağdura verilmesini emredebilir(CMK md. 114/2). Hatta soruşturma ve kovuşturmanın konusunu oluşturan olaylar nedeniyle, mağdur veya nafaka alacaklısı lehinde bir yargı kararı verilmiş ise, şüpheli veya sanığın rızası olmasa da ödemenin yapılması emredilebilir(CMK md 114/2).

2. Failden Korunma Hakkı

Mağdurun ceza yargılamasında sunduğu her türlü delil, yapmış olduğu şikayet ve daha bir çok neden failin mağdura olan husumetini arttırır. Bu sebeple mağdur her an fail tarafından saldırı tehdidi ile karşı karşıyadır.

Bu anlamda 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Hakkında Kanunu kısaca irdelemekte yarar vardır. Bu yasa esasında aile içi; özellikle de kadına yönelik şiddetle ilgili var olan genel anlayışın değişmesinin somut adımlarından biridir¹⁶⁴. Zira kanun amacını da "... şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi..." olarak belirtmiştir (6284 SY md.1/1). Kanuna göre şiddete uğrayan ya da bu tehlike ile karşı karşıya kalan kadınlar, çocuklar, aile bireyleri ile ısrarlı takip mağdurları koruma kapsamına alınmıştır (6284 SY md.1/1). Şiddet fiziksel, cinsel, psikolojik ya da ekonomik olabilir¹⁶⁵. Yasada belirtilen kişilerin şiddete maruz kalması ya da şiddet tehlikesi altında bulunması halinde bir takım koruyucu ve önleyici tedbirlerle korunması amaçlanmıştır (6284 SY md. 3,4 ve 5).

Maalesef mevzu hukukumuzda yukarıda kısaca belirttiğimiz 6284 sayılı yasa dışında -ki bu yasa da sadece belirli vasıfları bulunan mağdurları korumaktadır- suç mağdurlarını etkin şekilde koruyacak bir mekanizma yoktur. Bu anlamda Tanık Koruma Kanununun tanık yanında mağduru da koruduğu düşünülse de bu yasa sadece belli ağırlıktaki bir kısım suçlar (Tanık Koruma Kanunu md. 3)

¹⁶⁴ Nazan Moroğlu, *Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi, 6284 sayılı yasa ve İstanbul Sözleşmesi*, s. 357-380 http://portal.lubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-99-1169.pdf (21.02.2013); Hüsamettin Uğur, "Kadın ve Aile Bireylerine Yönelik Şiddete Karşı 6284 Sayılı Kanunun Getirdikleri", *TBB*, S. 101, Yıl: 2012, s. 333-365.

¹⁶⁵ http://www2.bayar.edu.tr/cbukam/docs/Siddet_Sunumlari/Seyda_YILDIRIM.pdf (21.02.2013).

bakımından tanıklık yapan suç mağdurunu korumaktadır ve aslında burada mağduru mağdur olduğu için değil tanıklık yaptığı için korumaktadır.

SONUÇ

Devletin varlığından sonra işlenen suçlarda cezalandırma yetkisi devlete verilmiştir. Bu yetkinin devletin elinde olması nedeniyle suç faili korumasız bir hal almış ve bu yüzden faile bir takım haklar tanınmıştır. Bununla birlikte mağdur gün geçtikçe haklarını kaybetmiştir. Asıl mağdur olarak kendini gören devlet mağduru bir kenara itmiştir. Bu nedenle işlenen suçla haksızlığa uğrayan mağdur, yargılama sürecinde kendisine hukuk düzeninin değer vermemesi nedeniyle bir kere daha haksızlığa uğramıştır.

İkinci Dünya savaşından sonra suç mağdurlarının uğradığı zararlar karşısında acı gerçeği farkederek dünya devletleri yeniden mağdur haklarına ve onun mağduriyetlerine önem vermeye başlamıştır. Bu süreçten sonra mağdur, ilkel dönemlerde kendisinde var olan hakları yeniden kazanmaya başlamıştır. Özellikle 1980 sonrası mağdur hakları ile ilgili bir çok somut adım atılmıştır. Yargının iyileştirilmesi adına alternatif çözüm yöntemleri arayışına giren devletler, oluşturdukları çözümlerde onarıcı adaletin tecellisi için mağdurun mağduriyetine de gerekli önemi vermişlerdir.

Türk hukuk sistemi de bu gelişmelere karşı duyarsız kalamamıştır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda mağdura soruşturma ve kovuşturma evresinde bir kısım haklar tanınmıştır. Gerçekten bu çok olumlu bir gelişmedir. Zira yukarıda ayırttıklarını açıkladığımız haklar sayesinde mağdur yargılamanın bir sujesi konumuna getirilmiştir. Ne var ki bazı hallerde de geriye dönüşler yaşanmıştır. Eski yasada var olan şahsi hak davası yeni yasada düzenlenmemiştir. Zararlarının giderilmesi açısından mağdura hukuk mahkemelerinin yolu işaret edilmiştir. Zaten suçla haksızlığa uğrayan mağdur bir kere de hukuk mahkemelerinde dava açmaya zorlanmakla mağdur olmuştur. Öte yandan yeni yasamızda mağdura tanınan haklar daha ziyade onun ceza yargılamasında suje olmasına ilişkindir. Oysa haksızlığa uğrayan mağdurun -failin cezalandırılmasını istemesi bir yana- asıl isteği suçla oluşan mağduriyetinin giderilmesidir. Yeni gelen mevzuatımızda mağdurun mağduriyetinin giderilmesi ile ilgili bir kısım dolaylı düzenlemeler yapılmış ise de bu düzenlemeler mağduriyetin giderilmesi konusunda çok yetersizdir. Zira uzlaşma, adli kontrol, seçenek yaptırımlara çevirme gibi bir çok kurum daha ziyade failin mağdura zararını ödemesine ilişkindir. Devlete zararın tazmini konusunda herhangi bir yükümlülük yüklememektedir. Her failin de istisnasız mağdurun zararını karşılaması

beklenemeyeceğine göre esasında mağdurun mağduriyetinin tam anlamıyla giderilmiş olmasından söz edilemeyecektir. Öte yandan uygulayıcıların mağdurun zararını gidermeye yönelik getirilen kurumları uygulamadaki isteksizliği de bu kurumların etkisini azaltmaktadır. Sonuç olarak esasında en önemli hak olan mağdurun zararının tazminini isteme hakkı tam olarak mağdura verilmiş değildir. Gelişmiş bir çok ülkenin mevzuatında olduğu gibi devletin mağdur zararını bizzat karşılaması, sonrasında devletin faile rücu etmesi yasal düzenlemeler içerisinde yer alabilirdi.

Tüm bunlara karşın gelişme sürecinde olan Türk hukukunun mağdurun haklarına verdiği önemin gün geçtikçe artması, bir çok özel ve kamu kuruluşlarının onarıcı adaletin tecellisi konusunda özveri ile hareket etmesi umut verici bir gelişmedir.

KAYNAKÇA

Akbulut, İlhan; “İslam Hukukunda Suçlar Ve Cezalar”, *AÜHFD*, C. 52, S. 1, Yıl; 2003.

Akdemir, Süleyman; *Ceza Hukukunda Mağdurun Korunması*, İzmir 1988.

Akıntürk, Turgut - Karaman, Derya Ateş; *Medeni Hukuk*, 17. Baskı, Ocak 2012.

Armağan, Servet; *Temel Hak ve Ödevler*, İstanbul 1980.

Artuk, M. Emin - Gökcen, Ahmet - Yenidünya, A. Caner; *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 11. Baskı, Ankara 2011.

Avcı, Mustafa; *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, İstanbul 2004.

Bacanlı, Mehmet Rıfat; *Ceza Muhakemesinde Mağdurun Korunması*, (Danışman; Prof. Dr. Cumhur Şahin) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Bahar, Halil İbrahim; *Suç Mağdurları*, Ankara 2006.

Bakıcı, Sedat; "Kamu Davasına Katılma", *ANKBD*, S. 6, Yıl: 1991.

Centel, Nur - Zafer, Hamide; *Ceza Muhakemesi Hukuku El Kitabı*, İstanbul 2006.

Centel, Nur - Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, İstanbul 2012.

Demirbaş, Timur; *Ceza Hukuku Genel Hükümler, Yeni Türk Ceza Kanunu ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanuna Göre Gözden Geçirilmiş 2. Bası, Ankara 2005.*

Değirmenci, Olgun; “Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur Hakları”, *TBBĐ, S.77, Yıl. 2008.*

Demirtaş, Erdoğan; *Ceza Muhakemesi Hukukunda Muhakeme Şartı Olarak Şikâyet, (Danışman; Yrd. Doç. Dr. İbrahim Dülger), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2008.*

Doğan, Fatma Karakaş; “Suçtan Doğan Mağduriyetin Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısı”, *TBBĐ, Y. 2011, S. 95.*

Donay, Süheyl; *Ceza Yargılaması Hukuku, İstanbul 2010.*

Donay, Süheyl; *Türk Ceza Kanunu Şerhi, 1. Baskı, İstanbul 2007.*

Döner, Ayhan; *Şeffaf Devlette Bilgi Edinme Hakkı ve Sınırları, 1. Baskı, İstanbul 2010.*

Dönmezer, Sulhi; *Cezai Mesuliyetin Esası, İstanbul 1949.*

Dönmezer, Sulhi - ERMAN, Sahir; *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Cilt II. 11. Baskı, İstanbul 1997.*

Düvenci, Nurdan; *Mağdur Hakları Açısından Şiddet Mağduru Kadınların Korunması, (Danışman: Galma Jahic), İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2007.*

Erem, Faruk - Danışman, Ahmet - Artuk, Mehmet Emin; *Ceza Hukuku Genel Hükümler, Tümüyle Gözden Geçirilmiş Ondördüncü Bası, Ankara 1997.*

Ersoy, Yüksel; *Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2002.*

Gözler, Kemal; *Hukuka Giriş, Genişletilmiş 9. Baskı, Eylül 2012.*

Gözler, Kemal; *Türk Anayasa Hukuku, Bursa 2000.*

Gözübüyük, A. Şeref - Gölcüklü, Feyyaz; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, 9 Baskı, Ankara 2011.*

http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=10000244&content= (19.12.2012).

<http://www.avrupakonseji.org.tr/antlasma/aas187o.htm> (16.12.2012).

[Http://en.m.wikipedia.org/wiki/kidnapping](http://en.m.wikipedia.org/wiki/kidnapping) (25.12.2012).

[Http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-99-1169.pdf](http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-99-1169.pdf) (21.02.2013)
Moroğlu, Nazan; Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi, 6284 sayılı yasa ve İstanbul Sözleşmesi, s. 357-380.

[Http://www.bayar.edu.tr/cbukam/docs/Siddet_Sunumlari/Seyda_YILDIRIM.pdf](http://www.bayar.edu.tr/cbukam/docs/Siddet_Sunumlari/Seyda_YILDIRIM.pdf) (21.02.2013).

[Http://www.endvawnow.org/en/articles/779-victims-rights.html](http://www.endvawnow.org/en/articles/779-victims-rights.html) (21.02.2013).

[Http://www.ihop.org.tr](http://www.ihop.org.tr) (25.12.2012).

[Http://www.legislature.mi.gov/documents/publications/CrimeVictims.pdf](http://www.legislature.mi.gov/documents/publications/CrimeVictims.pdf) (24.12.2012).

[Http://www.ohchr.org/english/law/victims.htm](http://www.ohchr.org/english/law/victims.htm) (21.12.2012).

[Http://www.tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr) (17.12.2012).

Jahıc, Galma - Yeşiladalı, Burcu; *Onarıcı Adalet Mağdur – Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları*, İstanbul 2008.

Kafes, Veli; “Ceza Hukukunda Mağdurun Zararının Giderilmesi”, *AÜHFĐ*, Y: 2011, S. 60(1), (s.83-156).

Kamer, Vehbi Kadri; “Ülkemizde ve Mukayeseli Hukukta Mağdura Yardım”, *TBBĐ*, S. 77, Yıl 2008.

Kayançıçek, Murat; *Şerefe Karşı Suçlar*, Ankara 2008.

Kaymaz, Seydi - Gökcan, Hasan Tahsin, *Uzlaşma ve Önödeme*, Ankara 2005.

Keser, Ahmet; *Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma*, Ankara 2010.

Koca, Mahmut - Üzülmöz, İlhan; “Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdurun Korunması ve Mağdura Tanınan Haklar”, *Hukuki Perspektifler Dergisi*, Y. 2004, S. 2, Sonbahar 2004.

Kunter, Nurullah - Yenisey, Feridun - Nuhoğlu, Ayşe; *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 15. baskı, İstanbul 2006.

Kunter, Nurullah - Yenisey, Feridun; *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku Özet Kitap*, İstanbul 2005.

Morgan, Anne M.; “Criminal Law – Victim Rights: Remembering The Forgotten Person In The Criminal Justice System”, *Marquette Law Review*, Vol. 70, Yıl. 1987, s. 572.

Özbek, Mustafa; *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, Ankara 2004.

Özbek, Veli Özer; *CMK İzmir Şerhi Ceza Muhakemesi Hukukunun Anlamı*, Ankara 2005.

Özbek, Veli Özer; TCK İzmir Şerhi, *Yeni Türk Ceza Kanununun Anlamı*, Güncelleştirilmiş Geliştirilmiş 3. Baskı, Ankara 2006.

Özbek, Veli Özer; “Mağduru Koruma ve Mağduriyetin Giderilmesi”, *Hukuki Perspektifler Dergisi*, Y. 2004, S. 2, Sonbahar 2004.

Özbek, Veli Özer - Kanbur M. Nihat - Pınar Bacaksız - Koray Doğan; *Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi*, Ankara 2007.

Öztürk, Bahri - Tezcan, Durmuş - Erdem, Mustafa Ruhan, - Sırma, Özge - Saygılar, Yasemin F. - Alan, Esra; *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı*, 3. Baskı, Ankara 2010.

Parlar, Ali - Hatipoğlu, Muzaffer; *Ceza Muhakemesi Kanunu Yorumu*, Cilt. 2, Ankara 2008.

Pazarcıkçı, Nusret Alper; "Ticareti Terk Yükümlülüğüne Aykırılık Suçunun Hukuk Düzenindeki Yeri", *Terazi Hukuk Dergisi*, Y. 7, S. 65, Ocak 2012.

Romanı, Carlos Fernandez De Casadevante; “International Law Of Victims”, Max Planck Yearbook Of United Nations Law, Vol. 14, Year 2010.

Sadak, Murat; “Mağdurun Kanun Yollarına Başvuru Hakkı”, *TAAD*, S.1, Yıl 2010.

Sefer, Doğan; “Uzlaşma Kurumu” *Adalet Dergisi*, Sayı 40, Mayıs 2011.

Sezer, Ahmet; *Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma*, Ankara 2010.

Soysal, Tamer; *Türk Ceza Hukukunda Uzlaşma*, Ankara 2009.

Şahin, Cumhur - Özgenç, İzzet; *Türk Ceza Hukuku Gazi Külliyyatı*, Ankara 2005.

Şen, Ersan; *Yeni Türk Ceza Kanunu Yorumu*, Cilt 1, İstanbul 2006.

Taneri, Aydın; *Türk Devlet Geleneği*, İstanbul 1997.

Topuz, Murat; *Maddi Zarar ve Bu Zararın Belirlenmesi*, İstanbul 2011.

Toroslu, Nevzat; *Ceza Hukuku Genel Kısım*, Ankara 2005.

Turhan, Faruk; *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara 2006.

Uğur, Hüsamettin; "Kadın ve Aile Bireylerine Yönelik Şiddete Karşı 6284 Sayılı Kanunun Getirdikleri", *TBB*, S. 101, Yıl: 2012.

Ünver, Yener - Hakeri Hakan; *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 4. Baskı, Ankara 2011.

Yaşar, Osman; *Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu*, Ankara 2005.

Yıldız, Ali Kemal; *Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur Suçtan Zarar Gören Şikayetçi*, Ankara 2008.

Yılmaz, Ejder; *Hukuk Sözlüğü*, Genişletilmiş 6. Baskı, Ankara 2001.

Yılmaz, Ömer; Onarıcı Adalet Sistemi, Suç Mağdurları, Ankara 2006.

Yılmaz, Zekeriya, *Mağdur Hakları Dava Katılma Yargılama Giderleri*, Ankara 2007.

Yurtcan, Erdener; Şahsi Dava ve Uygulaması, Ankara 1989.